Μακεδονικά

Τόμ. 28 (1992)

Πήλινα θεατρικά ειδώλια από τη μακεδονία και τη Θράκη, Πέλλα, Αμφίπολη, Άβδηρα

Ευσεβία Χασάπη-Χριστοδούλου

doi: [10.12681/makedonika.154](https://doi.org/10.12681/makedonika.154)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χασάπη-Χριστοδούλου Ε. (1992). Πήλινα θεατρικά ειδώλια από τη μακεδονία και τη Θράκη, Πέλλα, Αμφίπολη, Άβδηρα. *Μακεδονικά*, 28, 268–324. <https://doi.org/10.12681/makedonika.154>

ΠΗΛΙΝΑ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΙΔΩΛΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΘΡΑΚΗ. ΠΕΛΛΑ, ΑΜΦΙΠΟΛΗ, ΑΒΔΗΡΑ

Στο ἄρθρο αὐτό¹ παρουσιάζονται ἀδημοσίευτες τερρακότες ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ποὺ ἀνήκουν στὰ λεγόμενα «dramatic monuments», σύμφωνα μὲ τὴν ὀρολογία τοῦ T.B.L. Webster. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τῆς κ. Αἰκ. Σιγανίδου στὴν Πέλλα²· τὰ ὑπόλοιπα προέρχονται ἀπὸ τὰ Ἀβδήρα καὶ τὴν Ἀμφίπολη.

Τὰ εἰδώλια τῆς Πέλλας ἀποτελοῦν τὸ δεύτερο σὲ σημασία σύνολο τέτοιων εὐρημάτων, μετὰ ἀπὸ τὸ γνωστὸ σύνολο τῆς Ὀλύνθου³. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνοῦμε ὅτι καὶ τὰ Ἀβδήρα ἔχουν δώσει σημαντικὰ εὐρήματα⁴ καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη ἔχουμε τὸ μοναδικὸ ἐγγρωμο πλακίδιο μὲ προσωπεῖα ἡθοποιῶν τῆς Νέας Κωμωδίας⁵. Πήλινα θεατρικὰ εἰδώλια ἔχουν βρεθεῖ καὶ στὴ Θάσο⁶.

Στὸ ἄρθρο, μετὰ τὴν εἰσαγωγή, παρουσιάζεται ἕνας κατάλογος τῶν πήλινων θεατρικῶν εἰδωλίων, δημοσιευμένων καὶ ἀδημοσιευτῶν, τῆς Ὀλύνθου, τῆς Πέλλας, τῆς Ἀμφίπολης, τῆς Θάσου καὶ τῶν Ἀβδῆρων, γιατί δὲν ἔχουν δημοσιευτεῖ, ὥστε νὰ δίνουν πληροφορίες γιὰ τὴ θεατρικὴ ζωὴ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, τὰ συμπεράσματα στὸ τέλος ἀφοροῦν ὄχι μόνον τὴν Πέλλα, τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὰ Ἀβδήρα ἀλλὰ καὶ τὴν Ὀλυνθο καὶ τὴ Θάσο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θεατρικὰ εἰδώλια ὀνομάζονται αὐτὰ ποὺ εἰκονίζουν δραματικὰ πρόσωπα καὶ ὀρισμένα ποῦ, χωρὶς νὰ εἶναι ἄμεση ἡ σχέση τους μὲ τὸ θέατρο, ἔχουν ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ θεατρικὲς παραστάσεις.

1. Τὸ ἄρθρο ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς μεταπτυχιακῆς μου ἐργασίας ποὺ ἐπόπτευσαν οἱ καθηγητὲς κ.κ. Γ. Σηφάκης καὶ Δ. Παντερμαλῆς. Ἡ ἐργασία ὑποβλήθηκε στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης μὲ τίτλο «Πήλινα θεατρικὰ εἰδώλια Μακεδονίας».

2. Εὐχαριστῶ ἰδιαίτερα τὴν κ. Αἰκ. Σιγανίδου γιὰ τὴν ἄδεια ποὺ μοῦ ἔδωσε νὰ μελετήσω τὰ εἰδώλια.

3. D. M. Robinson, Excavations at Olynthus IV, Βαλτιμόρη 1931· VII, Βαλτιμόρη 1933· XIV, Βαλτιμόρη 1952.

4. Δ. Α. Αζαρίδης, Πήλινα Εἰδώλια Ἀβδῆρων, Ἀθήνα 1960.

5. Ἔργον 1958, 74, εἰκ. 77. B.C.H. 83 (1959) 711, εἰκ. 4. MINC², 66, XT,

6. MOMC², MINC²,

Στά επόμενα κεφάλαια παρουσιάζονται θεατρικά ειδώλια που βρέθηκαν στο Μακεδονικό χώρο, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που βρέθηκαν στα Άβδηρα. Πηγή έμπνευσης αυτών των μορφών είναι οι θεατρικές παραστάσεις που δίνονταν από περιοδεύοντες και ντόπιους θιάσους στις Μακεδονικές πόλεις.

Το πρόβλημα του προορισμού των ειδωλίων γενικά, δεν έχει ακόμη λυθεί. Πολλοί είναι οι αρχαιολόγοι που άμφισβητούν την καθαρά θρησκευτική τους σημασία, όπως και τον αποκλειστικά ταφικό προορισμό τους (Συνοπτική παρουσίαση του προβλήματος στο βιβλίο της Mollard-Besques, «Les terres-cuites grecques», Paris 1963, σ. 30-35).

Υπάρχουν ειδώλια διακοσμητικά, αναθηματικά και ταφικά. Είναι όμως δύσκολο —μ' εξαίρεση τα θρησκευτικά (λατρευτικά)— να τα διακρίνουμε. Από την άλλη πλευρά, είναι άνοικτο το πρόβλημα των ειδωλίων που προοριζόνταν για τους τάφους. Κατασκευάζονταν με μοναδικό τους σκοπό να τοποθετηθούν σε τάφους ή ήταν αντικείμενα του σπιτιού, διακοσμητικά ή θρησκευτικά, που όταν πέθαινε ο κάτοχός τους τοποθετούνταν στον τάφο του;

Από την ανασκαφή της Ολύνθου κερδίσαμε μία σημαντική μαρτυρία: ο μικρός αριθμός των ειδωλίων που βρέθηκαν σε τάφους άναιρεί την υπόθεση που παλιότερα είχε διατυπωθεί ότι τα ειδώλια διατηρούνταν μέχρι το θάνατο του κατόχου τους και μετά τοποθετούνταν στον τάφο [BCH 9 (1885) 165 κ.έξ. D. M. Robinson, «Olynthus XIV», σ. 65].

Με την ανασκαφή της Ολύνθου άποδείχθηκε ότι τα ειδώλια δεν είναι άναγκαστικά ταφικά αντικείμενα, φτιαγμένα ειδικά για να τοποθετηθούν στον τάφο μαζί με το νεκρό, άφου μόνο το ένα τέταρτο των ειδωλίων που ήρθαν στο φως, προέρχονται από τάφους («Olynthus XIV», σ. 43).

Τα θεατρικά ειδώλια εμφανίζονται στον 4ο αλ. π.Χ. Η Thompson (AJA 70, 1966, σ. 55), ή μόνη που έχει ασχοληθεί με το πρόβλημα του προορισμού των θεατρικών ειδωλίων, σε αυτό της το άρθρο συνδέει την εμφάνισή τους με την κατασκευή του λίθινου κοίλου του Διονυσιακού θεάτρου. Πηγή έμπνευσής τους ήταν το άττικό δράμα.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα δημιουργήθηκαν οι θεατρικοί τύποι, που άνταποκρίνονταν στη θεατρική πραγματικότητα της εποχής: πήλινα ειδώλια, μικρά σε διαστάσεις, που φορούν το προσωπείο και την ένδυμασία του συγκεκριμένου ήθοποιου-χαρακτήρα που άναπαριστούν.

Όπωςδήποτε οι μορφές των ήθοποιών πρωτοδημιουργήθηκαν στην Αθήνα: ή θεματογραφία τους και το στυλ τους άνταποκρίνονται στο άττικό γούστο. Οι τύποι διαδόθηκαν σ' όλοκληρο τον κόσμο, άφου τον ίδιο τύπο μπορούμε να τον συναντήσουμε σε διαφορετικά, πολύ άπομακρυσμένα μεταξύ τους, μέρη. Η μεγάλη τους διάδοση όφείλεται στο πάθος των ανθρώ-

πων γιὰ τὸ θέατρο ποὺ ἦταν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ζωῆς τους. Στὴ θεατρικὴ ἐπίδραση πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ καὶ ἡ ἐμφάνιση ὁλόκληρου τοῦ μὴ θρησκευτικοῦ θεματολογίου ποὺ ἐμφανίζεται στὸν 4ο αἰ. π.Χ. Ἡ μεγάλη λαϊκότητα τῶν τύπων γρήγορα ἔκανε τὰ θεατρικὰ εἰδῶλια ἐμπορεύσιμο εἶδος· προσφέρονταν γιὰ ἀγορὰ στοὺς ἐπισκέπτες ἀπὸ τὶς ξένες πόλεις ποὺ ἔρχονταν στὴν Ἀθήνα καὶ δὲν ἔχαναν τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσουν τὶς παραστάσεις ποὺ δίνονταν ἐκεῖ.

Τὸ γεγονός ὅτι βρίσκουμε τὸν ἴδιο τύπο σὲ διαφορετικὲς περιοχὲς καὶ συχνὰ μάλιστα ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι, μᾶς κάνει νὰ ἀναρωτιόμαστε ποιοὶ καὶ πῶς ἔφτιαχναν τὰ εἰδῶλια αὐτά. Ἡ Thompson (AJA 70, 1966, 55 καὶ 57) στηρίζεται στὴ μεγάλη διάδοσή τους καὶ διατυπώνει τὴν ἄποψη ὅτι οἱ ἡθοποιοὶ ταξίδευαν καὶ μετέφεραν μαζί τους τὰ εἰδῶλια ποὺ οἱ κοροπλάστες ἔφτιαχναν στὸν τόπο τους.

Θὰ μπορούσαν ὅμως καὶ ντόπιοι κοροπλάστες νὰ ἀναλαμβάναν τὴν κατασκευὴ τους μὲ μῆτρες ποὺ εἶτε οἱ ἡθοποιοὶ τοὺς ἔδιναν εἶτε οἱ ἴδιοι εἶχαν φροντίσει νὰ προμηθευτοῦν. Αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ στηρίξουμε στὴν ὑπαρξὴ τοπικῶν παραλλαγῶν ποὺ εἶναι σίγουρα κατασκευασμένες ἀπὸ ντόπιους κοροπλάστες, ἀπὸ μῆτρες ποὺ δίνουν τὸν τύπο παραλλαγμένο ὅμως, σύμφωνα, φαίνεται, μὲ τὶς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις τῶν συμπολιτῶν τους.

Πιθανότερο φαίνεται νὰ μετέφεραν οἱ ἡθοποιοὶ τὶς μῆτρες, καὶ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οὔτε κι αὐτές, ἀφοῦ ἡ κατὰ τόπους ἀνάπτυξη τῆς κατασκευῆς τῶν πῆλινων θεατρικῶν εἰδωλίων θὰ εἶχε συντελεστεῖ.

Ἀπίθανο φαίνεται νὰ φτιάχνονταν τὰ ἀγαλμάτια τῶν ἡθοποιῶν γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν σὲ τάφους. Θὰ στηριχθοῦμε πάλι στὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν στὴν Ὀλυνθο, γιὰ νὰ διαπιστώσουμε ὅτι σ' ἓνα σύνολο εἴκοσι ἐννιά θεατρικῶν εἰδωλίων μόνο ἐπτά βρέθηκαν σὲ τάφους· τὰ περισσότερα βρέθηκαν σὲ σπῖτια ἢ σὲ δρόμους. Ἐξάλλου, λογικὸ εἶναι, τέτοιες μορφές, ποὺ ξέφευγαν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν παράδοση, νὰ μὴ συνηθίζονταν γιὰ κτερίσματα.

Ὁ Trendall καὶ ὁ Webster (A. D. Trendall-T. B. L. Webster, «Illustr. of Greek Drama», London 1971, σ. 9) ἀναφέρουν ὅτι τὰ εἰδῶλια τῶν κωμικῶν ἡθοποιῶν ἀπὸ τὴ Μύρινα βρέθηκαν σὲ τάφους· παρ' ὅλα αὐτὰ ἀποκλείουν ἐντελῶς ὅτι κατασκευάστηκαν γιὰ κτερίσματα. Τοποθετήθηκαν ἐκεῖ ἢ γιατί ἦταν περιουσία τοῦ πεθαμένου ἢ γιατί εἰκονίζουν τὸ Διόνυσο καὶ τὴν ἐλπίδα μᾶς εὐτυχισμένης μεταθανάτιας ζωῆς.

Σημείωση:

Ἡ ἀναγνώριση τῶν προσωπείων τῆς Παλαιᾶς καὶ Μέσης Κωμωδίας ἔχει γίνεи ἀπὸ τὸν T. B. L. Webster. Κάθε τύπος συμβολίζεται μὲ ἓνα ἢ δύο γράμματα.

Ἡ ἀναγνώριση τῶν δραματικῶν τύπων ποὺ παρουσιάζονται στὴ συνέχεια ἔγινε σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο ποὺ ἔφτιαξε ὁ Webster. Ἔτσι πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς ὑπόψη τοῦ τὸν κατάλογο αὐτό, γιατί οἱ τύποι δίνονται μὲ γράμματα. Ὁ κατάλογος ἔχει δημοσιευτεῖ στοῦ «Monuments Illustrating Old and Middle Comedy», ³BICS Supplement 39, 1978, σ. 14-26.

Ἀπὸ τὸν T.B.L. Webster ἔχει γίνεи ἐπίσης ἡ ἀναγνώριση τῶν προσώπων ποὺ φοροῦσαν οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Τραγωδίας καὶ τῆς Ν. Κωμωδίας στὰ μεταγενέστερα χρόνια. Οἱ ὀνομασίες καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν προσώπων αὐτῶν μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη (Ὀνομαστικόν, Βιβλίον Δ, 133-154).

Ἡ συστηματικὴ κατάταξη καὶ ἀρίθμηση τῶν προσώπων τῆς Ν. Κωμωδίας ὑπάρχει στοῦ ἄρθρου τοῦ T.B.L. Webster, «The Masks of Greek Comedy», Bulletin of John Rylands Library, XXXII (1949) 126-133.

Οἱ συντομογραφίες ποὺ χρησιμοποιοῦθηκαν ὑπάρχουν στοῦ βιβλίου τοῦ T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating Old and Middle Comedy»³, ὁ.π., σ. 279 κ.ἑξ., καὶ «Monuments Illustrating New Comedy», ²BICS Supplement 24, 1969, σ. 45-46.

Στὸ πρῶτο βιβλίον μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ καὶ τὴ βιβλιογραφία ποὺ χρησιμοποιήσα γιὰ τὴν παρουσίαση τῶν πηλινῶν θεατρικῶν εἰδωλῶν ἀπὸ τὴ Μακεδονία (σ. 280-286).

Οἱ κυριότερες συντομογραφίες εἶναι οἱ ἑξῆς:

- MOMC T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating Old and Middle Comedy», London, ¹BICS Supplement 9, 1960, ²BICS Supplement 23, 1969, ³BICS Supplement 39, 1978.
- MINC T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating New Comedy», London, ¹BICS Supplement II, 1961, ²BICS Supplement 24, 1969.
- MITS T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating Tragedy and Satyr Play», London, ¹BICS Supplement 14, 1962, ²BICS Supplement 20, 1967.

ΟΛΥΝΘΟΣ

Τραγωδία

1. MITS², 55, OT 1

Στὴ συλλογὴ Robinson

Παλαιὰ καὶ Μέση κωμωδία

1. MOMC³, 21, AT 3b
2. » , 44, AT 7c
3. » , 47, AT 10d
4. » , 49, AT 12b
5. » , 49, AT 12c
6. » , 49, AT 12d

Θεσσαλονίκη 34226
Fogg Museum 60525
Θεσσαλονίκη 501
» 3824
» 34203
Fogg Museum 60524

7. MOMC ³ , 49, AT 12e	Θεσσαλονίκη BE 10680
8. » 51, AT 14h	Κάποτε στη συλλογή Robinson
9. » 52, AT 16d	Στη συλλογή Robinson
10. » 54, AT 19b	Θεσσαλονίκη 522
11. » 57, AT 21b	» 346
12. » 64, OV 1	» 38116
13. » 64, OV 2	» 277
14. » 79, AT 46j	» 34138
15. » 80, AT 47a	» 309
16. » 91, AT 85a	» 367
17. » 91, AT 85b	» 385
18. » 91, AT 85c	» 34179
19. » 92, AT 85d	» 3844
20. » 92, AT 85e	Πολύγυρος 543
21. » 93, BT 1d	Θεσσαλονίκη 521
22. » 101, OT 1	» 494, 497
23. » 101, OT 2	» 38148
24. » 101, OT 3	Κάποτε στη συλλογή Robinson
25. » 102, OT 4a	Θεσσαλονίκη 233
26. » 102, OT 4b	» 158
27. Ἀδημοσίεωτο	» —
28. MOMC ³ , 102, OT 5	» 3822
29. Olynthus IV, 82, 393, εἰκ. 43	» 242
30. MOMC ³ , 102, OT 6	» 38173
31. » 102, OT 7	» 34139
32. » 103, OT 8	Πολύγυρος 34267
33. » 103, OT 9	Θεσσαλονίκη 107
34. Olynthus IV, 81, 307, εἰκ. 42	» 281
35. » XIV, 316-317, εἰκ. 462	» 38123

ΜΗΚΥΒΕΡΝΑ

Παλαιά καὶ Μέση Κωμωδία

1. MOMC³, 127, AT 117 Κάποτε στη συλλογή Robinson

Νέα Κωμωδία

1. MINC², 67, XT 10 Στη συλλογή Robinson

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Παλαιά καὶ Μέση Κωμωδία

1. MOMC³, 42-43, AT 5 Κάποτε στην Κωνσταντινούπολη,
Συλλογή Nelidow

ΘΑΣΟΣ

Παλαιά και Μέση Κωμωδία

1. MOMC ³ , 60, AT 23g	Θάσος	2390π
2. » 90, AT 78b	»	2767
3. *Αδημοσίευτο	»	2768
4. MOMC ³ , 110, WT 1	»	774
5. » 125, AT 113e	»	95π, 1929
6. » 127, AT 116g	»	—
7. » 176, WT2	»	2761
8. » 201, WT4	»	—
9. *Αδημοσίευτο	»	515π

Νέα Κωμωδία

1. MINC ³ , 293, tT1	Θάσος	—
2. » 297, tT2	»	1522, 2650π
3. *Αδημοσίευτο	»	—
4. »	»	2611π

ΠΕΛΛΑ

Τραγωδία και Σατυρικό Δράμα

1. *Αδημοσίευτο	Πέλλα	E2370
2. »	»	E2323
3. »	»	E626
4. »	»	E73
5. »	»	3868
6. »	»	E100
7. »	»	E599
8. »	»	E2756
9. »	»	E3447
10. »	»	E821
11. »	»	76/264
12. »	»	E1518
13. »	»	E907
14. »	»	E712
15. »	»	E2445
16. »	»	E714

Παλαιά και Μέση Κωμωδία

1. *Αδημοσίευτο	Πέλλα	E2394
2. »	»	E771
3. »	»	2997
4. »	»	3362
5. »	»	E3222

6.	Ἀδημοσίευτο	Πέλλα	E838
7.	»	»	E3713
8.	»	»	E171
9.	»	»	E1520
10.	»	»	E3669
11.	»	»	E2848
12.	»	»	E4259
13.	»	»	E1457
14.	»	»	E72
15.	»	»	E2888
16.	»	»	E3029
17.	»	»	E2225
18.	»	»	E2636

Νέα Κωμωδία

		<i>Πάνας</i>	
1.	Ἀδημοσίευτο	Πέλλα	E3692
		<i>Γέροντες</i>	
2.	»	»	1352
3.	»	»	E1124
4.	»	»	E112
		<i>Νεανίσκοι</i>	
5.	»	»	E1093
6.	»	»	E2487
7.	»	»	E1106
8.	»	»	E559
9.	»	»	E650
		<i>Δούλοι</i>	
10.	»	»	E700
11.	»	»	E2577
12.	»	»	E1635
13.	»	»	E2226
14.	»	»	E2810
15.	»	»	E1753
16.	»	»	E2111
17.	»	»	E2596
18.	»	»	E2432
19.	»	»	E639
20.	»	»	E3719
21.	»	»	E1449
22.	»	»	E4012
23.	»	»	E2191
24.	»	»	E1335
25.	»	»	1675

26. 'Αδημοσίευτο	Πέλλα	2446
27. »	»	E2497
28. »	»	E1304
29. »	»	E2592
30. »	»	E3611
31. »	»	E1446
32. »	»	E3296
33. »	»	E3537
34. »	»	3227
35. »	»	E1257

Γυναίκες

36. 'Αδημοσίευτο	Πέλλα	E4573
37. »	»	K3689
38. »	»	E2470
39. »	»	2744
40. »	»	1977/113
41. »	»	E2589
42. »	»	2168

Μεταγενέστερα

1. 'Αδημοσίευτο	Πέλλα	E2532
2. »	»	E917
3. »	»	E1023
4. »	»	E3380
5. »	»	E1348
6. »	»	E1718

ΑΜΦΙΠΟΛΗ

Παλαιά και Μέση Κωμωδία

1. ΜΟΜC³, 177, ΧΤ 17	Καβάλα	—
2. 'Αδημοσίευτο	»	469E
3. »	»	353E

Νέα Κωμωδία

1. ΜΙΝC², 66, ΧΤ1	Καβάλα	1583π, 489E
2. » , 66, ΧΤ2	»	2077π, 617E
3. 'Αδημοσίευτο	»	2078π, 618E
4. »	»	2079π, 619E
5. ΜΙΝC², 66, ΧΤ3	»	568E, 1971π
6. » 292, ΧΤ 26	»	1572
7. » 292, ΧΤ27	»	577E
8. » 292, ΧΤ 28	»	792E

ΑΒΔΗΡΑ

Τραγωδία καὶ Σατυρικό Δράμα

1. MITS ² , 55, XT1	Καβάλα	39E
2. » 53, XT2	»	284
3. BCH 86, 1962, 842, εἰκ. 15, σημ. 1	»	—
4. MITS ² , 56, XT3	»	968π, 245E
5. MINC ² , 292, XT29	»	E884

Παλαιὰ καὶ Μέση Κωμωδία

1. MOMC ³ , 79, AT 46d	Καβάλα	317π, E110
2. » 83, AT 58d	»	950π, 230 E
3. » 112, XT 12	»	—
4. » 176, XT14	»	951π, 231E

Νέα Κωμωδία

1. MINC ² , 293, XT 30	Καβάλα	308π, 103E
2. » 293, XT31	»	171π
3. Λαζαρίδης, Πήλινα Εἰδώλια Ἀβδέρων, 69, B115	»	346π
4. Λαζαρίδης, ὁ.π.	»	369π
5. MINC ² , 293, XT 32	»	327π
6. Ἀδημοσίευτο	»	3787
7. »	»	3627
8. »	»	136E
9. »	»	—
10. »	»	275π
11. »	»	1302E

Π Ε Λ Α Α

ΠΗΛΙΝΑ ΕΙΔΩΛΙΑ ΗΘΟΠΟΙΩΝ

Α'. Σατυρικό Δράμα καὶ Τραγωδία

1. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2370). Παπποσιληνὸς ποὺ κρατᾷ τὸ παιδί Διόνυσο.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,061 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λεῖπει τὸ τμήμα ἀπὸ τοὺς μηρούς καὶ κάτω. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ εἶναι φθαρμένη καὶ εἶναι δύσκολη ἡ περιγραφὴ τῶν χαρακτηριστικῶν. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Ὁ Παπποσιληνὸς εἰκονίζεται ὀρθίος καὶ κρατᾷ στὸ ἀριστερό του χέρι τὸ παιδί Διόνυσο· στὸ δεξιὸ του χέρι κρατᾷ ἓνα σταφύλι.

Εἶναι γέρος καὶ φαλακρός. Τὸ πρόσωπό του εἶναι στραμμένο πρὸς τὸ θεατή. Στὰ πλάγια τοῦ προσώπου διακρίνονται τὰ ἀλογίσια αὐτιά. Ἡ μύτη

είναι πολύ μεγάλη. Ἡ γενειάδα στρογγυλή καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους. Δὲν ὑπάρχει καθόλου λαιμός, μὰ προσπάθεια τοῦ κοροπλάστη νὰ εἰκονίσει τὸ Σιληνὸ κοντὸ καὶ ὀγκώδη. Ὅπως μπορούμε νὰ διακρίνουμε πάνω στὸ μυῶδες στήθος, φορᾷ ἓνα χειριδωτὸ ροῦχο φτιαγμένο ἀπὸ δέρμα ζώου ποὺ κάλυπτε καὶ τὰ πόδια. Ἀπὸ πάνω φορᾷ ἱμάτιο ποὺ καλύπτει τὴ χοντρή κοιλιά του καὶ φτάνει διαγώνια μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Στὴν πάνω καὶ κάτω παρυφή τὸ ἱμάτιο διπλώνεται πρὸς τὰ ἔξω σχηματίζοντας δύο πλατιὲς πτυχές. Κάτω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι κρέμεται ἡ πτυχωμένη ἄκρη τοῦ ἱματίου.

Τὸ δεξιὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἄγκωνα, ἀκουμπᾷ πάνω στὸ σῶμα καὶ κρατᾷ τὸ σταφύλι. Μὲ τὸ ἀριστερὸ τοῦ χέρι κρατᾷ τὸ παιδί ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματός του, ἔτσι ποὺ αὐτὸ νὰ ἀκουμπᾷ ἀναπαιντικά πάνω στὸν ἀριστερὸ τοῦ ὄμο.

Ὁ Διόνυσος εἶναι ντυμένος.

Ἀπὸ τὰ πόδια τῆς μορφῆς, ποὺ εἶναι κοντά τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, σώζεται μόνον τὸ πάνω μέρος τῶν μηρῶν.

Χαρακτηριστικὸ στὸ εἰδῶλιο αὐτὸ—ποὺ ἡ σχέση του μὲ τὸ θέατρο πρέπει νὰ εἶναι θρησκευτική—εἶναι τὸ τριχωτὸ ὀλόσωμο ροῦχο ποὺ φορᾷ κατάσαρκα. Στὰ ἀγγεῖα τοῦ πρώιμου 5ου αἰ. π.Χ. ὁ Παπποσιληνὸς δὲν εἰκονίζεται μὲ τέτοιο ἔνδυμα. Σὲ ἀγγεῖα ποὺ χρονολογοῦνται στὸ τέλος τοῦ 5ου ἢ στὸν 4ο αἰ. π.Χ. ὁ Σιληνὸς εἰκονίζεται νὰ φορᾷ αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο ροῦχο (Bieber, «Theater»², εἰκ. 31, 38, 44-47). Εἶναι ὁ χορταῖος χιτῶν, «χιτῶν δασύς, ὃν οἱ Σιληνοὶ φοροῦσιν» (Πολυδεύκης IV, 118).

Ὁ τύπος εἶναι γνωστὸς (Παράλληλα: TK, 400/3. MITS², 39, AT3· A. Peredosl'skaya, «Attische Tonfiguren», AK., Beiheft 1964, εἰκ. 14, 1-2.

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

2. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὑρ. E 2323). Παπποσιληνὸς ποὺ κρατᾷ τὸ παιδί Διόνυσο.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, A/31. Ὑψ. 0,062 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λεῖπει τὸ πρόσωπο, τμήμα ἀπὸ τὸ στήθος τῆς μορφῆς, στὸ σημεῖο ὅπου ἔφθανε ἡ γενειάδα, ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ δεξιὸ ὄμο καὶ τὰ πόδια, ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω. Κοίλο μὲ ὀρθογώνια ὀπὴ ἀερισμοῦ στὴν πίσω ὄψη. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ὁ Παπποσιληνὸς εἰκονίζεται ὀρθίος καὶ κρατᾷ στὸ ἀριστερὸ τοῦ χέρι τὸ παιδί Διόνυσο· στὸ δεξιὸ τοῦ κρατᾷ ἓνα σταφύλι.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι ποὺ καὶ τὸ προηγούμενο.

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

3. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὑρ. E626). Προσωπεῖο Παπποσιληνοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετράγωνο IV, ε(γ-δ-2 + 1). Ὑψ. 0,033 μ.

Ἐανοιχτόχρωμος πορτοκαλῆς πηλός, γκρίζος στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ. Λεῖπει τὸ τμήμα ἀπὸ τὸ στόμα καὶ κάτω, ὅπως καὶ τμήματα ἀπὸ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρά. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι καταστρεμμένη.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ φούσκωμα στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ἂν εἶναι μιὰ ἀποτυχημένη προσπάθεια νὰ ἀποδοθοῦν τὰ μαλλιά ἢ κάποιο κάλυμμα. Θυμίζει τὴ μακεδονικὴ καυσία, ἂν καὶ αὐτὴ εἶναι ἐντελῶς ἀσυνήθιστη στὰ εἰδώλια αὐτῆς τῆς κατηγορίας.

Τὰ φρύδια ἐνώνονται στὸ πάνω μέρος τῆς μύτης· ἀποδίδονται μὲ δύο ἐγγράφακες γραμμὲς καὶ σχηματίζουν καμπύλες διαφορετικοῦ ὕψους, ἀφοῦ τὸ ἀριστερὸ εἶναι ὑψωμένο περισσότερο ἀπὸ τὸ δεξιόν. Τὰ μάτια εἶναι μικρά. Ἡ μύτη μικρὴ, στρογγυλὴ καὶ ἀνασηκωμένη στὴν ἄκρη τῆς μὲ μεγάλη ρουθούνια. Ρυτιδιασμένα μάγουλα. Μουστάκι.

Ἡ μορφή πρέπει νὰ ἐρμηνευτεῖ ὡς Παπποσιληνὸς τοῦ τύπου ποῦ λέγεται Σωκρατικός ἢ Σωκράτης. (Γιὰ παράλληλα MOMC³, 189, KT16 καὶ MITS², 111, UT9).

Πρώμο Ἑλληνιστικόν.

4. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εὐρ. E73). Κεφάλι Παπποσιληνοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, ΒΔ γωνία οἰκίας I. Ὑψ. 0,052 μ. Ἐανοιχτόχρωμος πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ μαύρου χρώματος στὴ γενειάδα. Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὴν κάτω ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς γενειάδας. Στὴ δεξιὰ πλευρά, κάτω ἀπὸ τὴ γενειάδα, σώζεται ἓνα ἐλάχιστο τμήμα ἀπὸ τὸ λαιμό. Κοῖλο.

Εἶναι φαλακρός. Θὰ φοροῦσε στεφάνι ποῦ, ὅπως ἀφήνουν νὰ καταλάβουμε τὰ δύο ἐξάρματα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ κλαδιὰ μὲ καρπούς. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν στρογγυλοὺς βολβούς. Ἡ μύτη πλαταίνει στὸ κάτω ἄκρο τῆς καὶ ἔχει μεγάλη ρουθούνια. Εἰκονίζεται μὲ τὸ στόμα κλειστὸ νὰ χαμογελά. Ἡ γενειάδα εἶναι πλούσια καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ κυματοειδεῖς βοστρύχους.

Παράλληλα: TK, 397/3,5,7.

Πρώμο Ἑλληνιστικόν.

5. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εὐρ. 3868). Πόδι Παπποσιληνοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,038 μ. Πορτοκαλῆς-καφετῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ. Σώζεται μόνο τὸ ἓνα πόδι τοῦ Παπποσιληνοῦ, ἀπὸ τὸ γόνατο καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὀπὴ δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Φοροῦσε τὸ χορταῖο χιτῶνα, τὸ ὁλόσωμο ροῦχο ἀπὸ δέρμα ζώου ποῦ κάλυπτε ὅλο τὸ σῶμα, τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια.

Γιὰ τέτοιες μορφὲς Παπποσιληνῶν Mollard-Besques iii, πίν. 2c καὶ 46f. MITS², 34, AS 2· 49, AV25· 83, PV4· 98, IS12.

Χρονολογεῖται στίς ἀρχές τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

6. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε100). Τμήμα από προσωπείο Παπποσιληνού από την Πέλλα, Τομέας Ι, Δρόμος ΙΔ, ζώνη 10-12. Ύψ. 0,05 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαύρος στο έσωτερικό του. Σώζεται μόνο το κάτω άριστερό τμήμα του προσωπείου. Λείπει ένα μικρό τμήμα από το μουστάκι.

Στο σωζόμενο τμήμα διακρίνεται ένα μέρος από το μάγουλο, το άριστερό τμήμα από το μουστάκι και την πλούσια γενειάδα, που αποδίδεται με λεπτές, χαρακτές γραμμές, και το άνοικτο στόμα.

Έλληνιστικό.

7. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε599). Ειδώλιο κωμικού ήθοποιου. (Παπποσιληνού;).

Ή από την Πέλλα. Ύψ. 0,086 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ίχνη λευκού επιχρίσματος. Λείπει όλη ή δεξιά πλευρά από το σώμα, το δεξί χέρι από τον ώμο και κάτω, το δεξί πόδι και το κάτω μέρος από τα πόδια. Ή πίσω όψη δέν είναι πιασμένη. Ή επιφάνειά του είναι πολύ φθαρμένη. Κοίλο.

Ο ήθοποιός εικονίζεται ὀρθίος με γυμνό το πάνω μέρος του σώματός του. Ένα ἱμάτιο καλύπτει το κάτω μέρος.

Το κεφάλι γέρνει ελαφρά πρὸς τὸν ἄριστερό ὦμο. Τὰ μαλλιά πλαισιώνουν το προσωπείο, τὰ χαρακτηριστικά ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἀσαφῆ. Μεγάλη μύτη. Άνοικτο στόμα. Πλούσια γενειάδα.

Τὸ στῆθος εἶναι σαρκῶδες. Ή κοιλιά φουσκωμένη. Τὸ ἄριστερό χέρι λυγίζει καὶ ἀκουμπᾷ πάνω στο ἱσχίο: ὁ πήχης καλύπτεται καὶ ἀπὸ τὸ ἱμάτιο πὺ στο σημεῖο αὐτό, ὅπως καὶ κύτω ἀπὸ τὸ χέρι, δίπλα στὸν ἄριστερό μηρό, εἶναι με ἐπιμέλεια πτυχωμένο. Πιθανὸ τὸ δεξὶ πόδι νὰ ἦταν ἄνετο καὶ ἡ μορφὴ νὰ στηριζόταν με τὸ βάρος τοῦ σώματος στο ἄριστερό πόδι.

Μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ ὡς Παπποσιληνός· ἡ γύμνια του συνηγορεῖ γι' αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία. Εὐκόλα τότε θὰ ἐξηγιόταν ἓνα ἐξόγκωμα πάνω στο κεφάλι: εἶναι ἀπὸ τὸ στεφάνι πὺ φοροῦσε.

Μία παρόμοια μορφὴ Παπποσιληνοῦ εἰκονίζεται στο ΤΚ, 397/3 πὺν μπορεῖ νὰ δώσει στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀνασύνθεση τῆς στάσης αὐτοῦ τοῦ εἰδωλίου.

Έλληνιστικό.

8. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε2756). Τμήμα ἀνάγλυφου πὺν εἰκότιζε σάτυρο σὲ κίνηση.

Ή ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Γ-Δ/421. Ύψ. 0,063 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ίχνη λευκοῦ επιχρίσματος. Δέν σώζεται παρὰ μόνο τὸ τμήμα τοῦ σώματος ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω, ἓνα ἐλάχιστο τμήμα ἀπὸ τὸ δεξὶ πόδι καὶ τὸ ἄριστερό μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο.

Στο σωζόμενο τμήμα μποροῦμε νὰ δοῦμε τὸ κοντό, ἐφαρμοστὸ ροῦχο τῆς μορφῆς πὺν εἶναι διακοσμημένο με ρομβοειδῆ σχήματα καὶ νὰ ἀναπαρα-

στήσουμε τὴ στάση τῶν ποδιῶν: τὸ δεξί, λυγισμένο στὸ γόνατο, θὰ ὑψωνόταν πρὸς τὰ πάνω· τὸ ἀριστερὸ θὰ ἀκουμπούσε στέρεα στὸ ἔδαφος, ἐλαφρὰ τραβηγμένο πρὸς τὰ πίσω.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι δὲν σώθηκαν πῆλινα εἰδώλια σατύρων (μόνο κεφάλια). Οἱ μορφές τους εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὶς ἀγγειογραφίες κυρίως (Bieber, «Theater»², εἰκ. 15-19, 26-28, 30-33). Χαρακτηριστικά τους εἶναι ὁ φαλλὸς καὶ ἡ ἀλογίσιμα οὐρὰ ποὺ εἶναι προσαρμοσμένα πάνω στὸ κοντό, διακοσμημένο ροῦχο τους.

Ἑλληνιστικό.

9. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὔρ. Ε 3447). Τμῆμα πῆλινης, ἀνάγλυφης πλάκας μὲ μορφὴ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,047 μ. Πορτοκαλῆς πηλός· ἡ ἐπιφάνεια εἶναι μαυρισμένη ἀπὸ φωτιά. Ἡ μορφὴ τοῦ ἡθοποιοῦ σώζεται ἀκέραια μέχρι κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιά.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὄρθιος, προφίλ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ φέρνει πρὸς τὸ στόμα του ἓνα ἀγγεῖο ποὺ κρατᾷ στὸ δεξί του χέρι. Τὸ προσωπεῖο ποὺ φορᾷ, καθὼς καὶ ἡ ἐνδυμασία του, χιτῶνας καὶ ἱμάτιο, δείχνουν ὅτι ὑποδύεται ἓνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα μὲ ἐπιμέλεια, κυματιστά, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ στὸ πίσω μέρος τοῦ κρανίου μαζεύονται σ' ἓνα μεγάλο κότσο ποὺ στὴ βάση του περιβάλλεται ἀπὸ μία ταινία. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό, τὰ μάτια μικρά μὲ παχιά βλέφαρα, τὸ στόμα ἀνοιχτό, τὰ μάγουλα «ρουφηγμένα», τὸ πηγούνι πολὺ μυτερό.

Ὁ χιτῶνας εἶναι ποδῆρης. Τὸ ἱμάτιο εἶναι τυλιγμένο σφιχτὰ γύρω στὸ λαιμό, τοὺς ὤμους καὶ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ φτάνει πτυχωμένο σὲ διαγώνιες, παράλληλες πτυχές, μέχρι κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιά. Κάτω ἀπὸ τὴν πτύχωση διαγράφεται τὸ ἀριστερὸ χέρι ποὺ ἀκουμπᾷ πάνω στὸ σῶμα καὶ κρατᾷ ἓνα δυσδιάκριτο ἀντικείμενο.

Τὸ ἀνάγλυφο ἔχει ἐνδιαφέρον, γιατί παρουσιάζει τὸν ὑποκριτὴ σὲ στιγμή μὴ δράσης. Τὸ μικρὸ του μέγεθος δὲν ἐπιτρέπει τὸν καθορισμὸ τοῦ προσωπεῖου. Πιθανὸν ὁ ἡθοποιὸς νὰ ὑποδύεταν τὸ ρόλο μιᾶς γριᾶς γυναικας σὲ κάποια τραγωδία.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

10. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὔρ. Ε821) Τμῆμα ἀπὸ εἰδῶλιο ἡθοποιοῦ. Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,045 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, καλῆς ποιότητας, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

Σώζεται μόνο τὸ πάνω τμῆμα, ἀπὸ τὸ σῶμα μέχρι κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιά καὶ τὰ χέρια. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει μεγάλη, ὀρθογώνια ὀπὴ ἀερισμοῦ.

Ὁ ἥθοποιὸς φορᾷ χειριδωτὸ χιτῶνα, πλούσια πτυχωμένο, ποὺ σχηματίζει V καὶ εἶναι ζωσμένος στὴ μέση. Κάτω ἀπὸ τὸ δέσιμο προβάλλει ἡ κοιλιὰ, ποὺ δὲν εἶναι φουσκαμένη. Τὰ χέρια ἀκουμποῦν στὶς πλευρές.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

11. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 76/264). Εἰδώλιο ἥθοποιοῦ τῆς τραγωδίας.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,011 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Βρέθηκε σπαμένο σὲ πολλὰ κομμάτια, ἀλλὰ κολλήθηκε καὶ σώζεται ἀκέραιο. Ἡ πίσω ὀψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει στρογγυλὴ ὀπὴ ἀερισμοῦ. Κοίλο.

Ὁ ἥθοποιὸς εἰκονίζεται ὄρθιος ντυμένος μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο καὶ στηρίζει τὸ δεξιὸ τοῦ χέρι πάνω σ' ἓνα ρόπαλο.

Τὰ μαλλιά, χενισμένα σὲ ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους, σχηματίζουν ἓναν ὕψηλὸ ὄγκο ποὺ πλαισιώνει τὸ προσωπεῖο. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια, βαριά, ἀποδομένα σὲ ἔξεργο ἀνάγλυφο, σχηματίζουν καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν παχιά βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη. Τὸ στόμα ἔχει λεπτὰ χεῖλη καὶ εἶναι ἀνοικτό. Στρογγυλὴ, πλούσια γενειάδα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους. Ὁ χιτῶνας εἶναι ποδῆρης, σχηματίζει μακρὸ πέπλο ποὺ φτάνει μέχρι κάτω ἀπὸ τὴ φουσκαμένη κοιλιὰ καὶ εἶναι ζωσμένος στὴ μέση. Τὸ ἱμάτιο ἔρχεται διαγώνια πάνω ἀπὸ τὸ δεξιὸ ὄμο, καλύπτει τὸν ἀριστερὸ ὄμο, τὸ χέρι καὶ ὅλη τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ σώματος καὶ φτάνει μέχρι τὸ ἔδαφος. Κάτω ἀπὸ τὴν πτύχωσή του διακρίνεται τὸ ἀριστερὸ χέρι ποὺ, λυγισμένο στὸν ἀγκῶνα, ἀκουμπᾷ πάνω στὴ μέση. Τὸ δεξιὸ χέρι ἐκτείνεται στὸ πλάι καὶ στηρίζεται πάνω στὸ μεγάλο ρόπαλο.

Πρόκειται γιὰ ἥθοποιὸ τῆς τραγωδίας ποὺ φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ξανθότερου» γιὰ νὰ ὑποδυθεῖ τὸ ρόλο τοῦ Ἡρακλεῖ. Ἡ λεοντὴ διακρίνεται ὀλόγυρα στὸν ὄγκο. (Παράλληλα: MITS², 55, XSI. MITS², 70, FSI. MITS², 86, NP4. MITS², 109, UJ10. Στὸ MITS², 70, FSI ὁ Ἡρακλεῖς φορᾷ τὸ ἴδιο ροῦχο μ' αὐτὸ ποὺ καὶ ὁ Ἡρακλεῖς ἀπὸ τὴν Πέλλα. Γενικά γιὰ ἥθοποιοὺς σὲ ρόλους τραγικοῦ Ἡρακλεῖ ἢ προσωπεῖα: MITS², 88, NP16· 89, NP18· 92, NS6· 107, UB5· καὶ Mollard-Besques, iii, πίν. 139j, 324e, 431g).

Σ' αὐτὸ τὸ εἰδώλιο πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἡ δυσαναλογία κεφαλίου (προσωπείου) σώματος. Συνήθως ὁ κοροπλάστης ἀποδίδει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου στὶς τερρακόττες ποὺ κατασκευάζει, ὅχι ὅμως καὶ τὸ μέγεθός του ποὺ στὴν πραγματικότητα ξεπερνοῦσε κατὰ πολὺ αὐτὸ τοῦ προσώπου τοῦ ἥθοποιου· ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τονισμένα χαρακτηριστικὰ ἢ καὶ τὸ ἀνοικτὸ στόμα τίποτε δὲν δείχνει ὅτι οἱ μορφές τῶν ἥθοποιῶν φοροῦν προσωπεῖα.

12. Μουσείο Πέλλας (Ἰ.Αρ. Εὐρ. Ε1518). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγωδίας.

Ἐκ τῆς Πέλλας, Τομέας Ι, Ὀδὸς 2 Ρ119. Ὑψ. 0,056 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Λέπει ἓνα τμήμα ἀπὸ τὴν πλάγια δεξιὰ πλευρὰ τῆς γενειάδας. Ὑπάρχει μία μικρὴ ὀπὴ στὸ κέντρο σχεδὸν τοῦ μετώπου. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοίλο.

Τὰ μαλλιά σχηματίζουν ὑψηλὸ ὄγκο ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀκατάστατους κυματοειδεῖς βοστρύχους. Πάνω ἀπὸ τὸν ὄγκο διακρίνεται κάποιον κάλυμμα. Τὰ μάτια, βαθιὰ τοποθετημένα μέσα στὶς κόγχες τους, ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μακριά. Τὸ στόμα ἀνοικτό. Ἡ γενειάδα εἶναι πλούσια καὶ ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς κόμμωσης.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «λευκοῦ ἀνδρός». Τὸ κάλυμμα μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ ὡς λεοντή, ὁπότε ὁ ἡθοποιὸς ὑποδυόταν τὸ ρόλο τοῦ Ἡρακλεῖ.

Τὸ προσωπεῖο αὐτὸ εἶναι πολὺ συνηθισμένο. (Παράλληλα: ΜΙΤΣ², 53, ΒΤ3. ΜΙΤΣ², 62, ΖΤ8. ΜΙΤΣ², 88, ΝΡ15. ΜΙΤΣ², 92, ΝS2. Mollard-Besques, iii, πίν. 126d, 139j καὶ 324h. Θεάτρο 31, εἰκόνα ἐξωφύλλου).

Ἑλληνιστικόν.

13. Μουσείο Πέλλας (Ἰ.Αρ. Εὐρ. Ε907). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγωδίας.

Ἐκ τῆς Πέλλας, Τομέας Ι, Δρόμος ΙΔ, ζώνη 74-76. Ὑψ. 0,031 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Λέπει μεγάλο τμήμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ ὄγκου καὶ ἓνα μικρὸ ἀπὸ τὴν κάτω ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς γενειάδας. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Τὰ μαλλιά πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο, χτενισμένα σὲ ὑψηλὸ ὄγκο. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλόν. Τὰ φρύδια βαριά, ἐλαφρὰ χαμηλωμένα. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μακριά. Μουστάκι. Ἀνοικτὸ στόμα. Στρογγυλὴ γενειάδα ποὺ ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς κόμμωσης.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «λευκοῦ ἀνδρός». (Γιὰ παράλληλα στὸ προηγούμενο).

Ἑλληνιστικόν.

14. Μουσείο Πέλλας (Ἰ.Αρ. Εὐρ. Ε712). Τμήμα προσωπείου τραγικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας, Τομέας Ι, κτήριο 2Δ6. Ὑψ. 0,054 μ. Πορτοκαλῆς-καφετῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μόνο ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν τμήμα τοῦ προσωπείου μὲ τὴ μύτη, τὸ ἓνα μάτι καὶ τὸ μουστάκι.

Πρέκει νὰ τονιστεῖ ἡ πλαστικὴ ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν. Τὸ φρύδι εἶναι παχὺ καὶ σχηματίζει καμπύλη. Τὸ μάτι ἔχει ἐξογκωμένο βολβόν καὶ ἔντονα ἀποδομένο τὸ πάνω βλέφαρο. Ἡ μύτη εἶναι μακριά.

Τὸ τμήμα ἀνήκει στὸ προσωπεῖο τοῦ «ξανθότερου». (Παράλληλο: Mollard-Besques, iii, 324h).

Ἑλληνιστικό.

15. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2445). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγωδίας.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Δ/34. Ὑψ. 0,033 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται ἀκέραιο. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ὑψηλὸ ὄγκο, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο· οἱ τρίχες τῶν μαλλίων ἀποδίδονται μὲ ἀτακτες, χαρακτὲς γραμμὲς πάνω στὴ λεία ἐπιφάνεια τοῦ ὄγκου. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ ἔχει μιά κλίση πρὸς τὰ πίσω. Αὐλακώνεται ἀπὸ τρεῖς βαθιὲς ρυτίδες, δύο παράλληλες στὶς γραμμὲς τῶν φρυδιῶν καὶ μία κάθετη ἀνάμεσά τους. Τὰ φρύδια ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ εἶναι χαμηλωμένα. Τὰ μάτια ἔχουν τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων καὶ ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μακριά· τὰ ρουθούνια ἀποδίδονται μὲ δύο ὀπές. Τὸ στόμα, ἀνοιχτό, ἔχει λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ πού φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πιναροῦ». (Παράλληλα: MITS², 67, ET17 πού διαφέρει ὅμως στὴν ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν, καὶ Mollard-Besques, iii, 325 c, f).

Ἑλληνιστικό.

16. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E714). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγωδίας.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Κτήριο 2, Δ7. Ὑψ. 0,043 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαυρισμένος στὴν ἐπιφάνειά του ἀπὸ φωτιά. Σώζεται σχεδὸν ἀκέραιο· λείπουν μόνο πολὺ μικρὰ τμήματα ἀπὸ τὶς ἄκρες τοῦ ὄγκου. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ὑψηλὸ ὄγκο, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο. Ὁ ὄγκος εἶναι λείος. Τὸ μέτωπο χαμηλό, ἔχει μιά κλίση πρὸς τὰ πίσω. Τὰ φρύδια ἀποδίδονται μὲ δύο κυματοειδεῖς γραμμὲς καὶ εἶναι χαμηλωμένα. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη μακριά. Ἀνοιχτό στόμα. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ πού φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πιναροῦ». (Παράλληλα στὸ προηγούμενο).

Ἑλληνιστικό.

Β'. Παλαιὰ καὶ Μέση Κωμωδία

1. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2394). Κάτω τμήμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Κ/31, στρ. 2. Ὑψ. 0,042 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μόνο τὸ κάτω τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ καὶ τὸ καλάθι ποῦ κρατοῦσε σ' αὐτό, καὶ τὸ πάνω τμήμα τῶν μηρῶν. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοίλο.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὀρθοῦς νὰ κρατᾷ ἓνα καλάθι στὸ ἀριστερό του χέρι.

Φορᾷ ἓναν κοντὸ χιτῶνα ποῦ ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ φαλλὸ ποῦ καμπυλῶνεται πρὸς τὰ πάνω. Ἀπὸ πάνω φορᾷ ἱμάτιο ποῦ πέφτει σὲ παράλληλες πτυχές στὴν ἀριστερὴ πλευρά καὶ πάνω στὸ ἀριστερὸ χέρι. Τὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, κρατᾷ τὸ τετράγωνο καλάθι ποῦ ἡ ἐπιφάνειά του διαίρεται σὲ τρεῖς ζῶνες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μεσαία εἶναι διακοσμημένη μὲ πλάγιες, παράλληλες, εὐθεῖες γραμμές. Τὰ πόδια φαίνονται γυμνά καὶ εἶναι κοντὰ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο.

Πρόκειται γιὰ ἓνα πολὺ γνωστὸ τύπο τῆς Κωμωδίας. (Παράλληλα: MOMC³, 49-50, AT 13 καὶ 75, AT 38, πίν. Id).

Χρονολογεῖται στὰ 400-375 π.Χ.

2. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε771). Εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,042 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ μαύρου χρώματος. Λεῖπει τὸ τμήμα ἀπὸ τὴν κοιλιά καὶ κάτω καὶ ὁ βραχίονας τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοίλο. Τὸ κεφάλι σμυπαγές.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ κρατᾷ στὰ χέρια του ἓνα πουγγί.

Γέρνει ἐλαφρὰ τὸ κεφάλι του πρὸς τὸν ἀριστερό του ὤμο. Παρὰ τὸ μικρὸ του μέγεθος, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διαγράφονται μὲ σαφήνεια. Τὰ μαλλιά σχηματίζουν ἓνα μικρὸ ἔξαγμα πᾶνω ἀπὸ τὸ μέτωπο καὶ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καλύπτοντας τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς γραμμές, διαφορετικὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ δεξιὸ εἶναι ἀνυψωμένο. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Μεγάλο, ἀνοιχτὸ στόμα. Πλούσια, μυτερὴ γενειάδα.

Φορᾷ χιτῶνα ποῦ θὰ ἄφηνε ἀκάλυπτο τὸ φαλλό. Ἀπὸ πάνω ἱμάτιο ποῦ καλύπτει τοὺς ὤμους καὶ τὰ χέρια. Στὰ δύο του χέρια κρατᾷ τὸ πουγγί πάνω στὸ φουσκωμένο στομάχι του.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο C γιὰ νὰ ὑποδυθεῖ τὸ ρόλο κάποιου δούλου. Πρόκειται γιὰ ἓνα πολὺ γνωστὸ τύπο ποῦ συμπεριλαμβάνεται στὴν ὁμάδα τῶν ἡθοποιῶν ἀπὸ κόκκινο πηλὸ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Ὑόρκης. (Παράλληλα: MOMC³, 56, AT 20).

Τὸ εἰδῶλιο αὐτὸ ἀπὸ τὴν Πέλλα εἶναι εἰσαγμένο ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ἀκριβῶς τύπος ποῦ καὶ ὁ ἡθοποιὸς τῆς Μητροπολιτικῆς ὁμά-

δας. "Ετσι μπορεί νά αναπαρασταθεί ή στάση στην όποια εικονίζονταν· θά καθόταν πάνω σ' ένα ὀρθογώνιο βωμό, μέ σταυρωμένα τὰ πόδια. Κάθεται στο βωμό, ζητώντας ἄσυλο γιά τὸ βαλάντιο πού ἔχει κλέψει. (Bieber, «Theater», σ. 47).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

3. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε2997). Εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοιοῦ.

'Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας II, 'Ακρόπολη, Τάφος Β' Β-Α/3-4. "Υψ. 0,05 μ. 'Ανοιχτόχρωμος πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του πού περιέχει προσμίξεις. "Ιχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μόνο τὸ σῶμα τοῦ ἡθοιοῦ καὶ ἓνα τμήμα ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ζώου. Λεῖπουν τὸ κεφάλι τοῦ ἀναβάτη, τὸ κεφάλι, ὁ λαιμός, τὸ κάτω τμήμα ἀπὸ τὸ σῶμα, ἡ οὐρά καὶ τὰ πόδια τοῦ ζώου. Κοῖλο.

'Ο ἡθοιοὺς εἰκονίζεται νά κάθεται πάνω στὴν πλάτη τοῦ ζώου.

Φορᾷ ἓναν κοντὸ χιτῶνα, ζωσμένο στὴ μέση, πού ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ φαλλό. Κάτω ἀπὸ τὸ χιτῶνα προβάλλει ἡ φουσκομένη κοιλιὰ. Τὸ ροῦχο πτυχώνεται πάνω στὸ δεξιὸ χέρι, πού ἐλαφρὰ λυγισμένο στὸν ἀγκῶνα ἀκουμπᾷ πάνω στὴν πλάτη τοῦ ζώου· τὸ ἀριστερὸ θά ἦταν πάνω στὸ λαιμό. Τὰ πόδια φαίνονται γυμνά. Τὸ δεξιὸ, λυγισμένο στὸ γόνατο, ἀπλώνεται πάνω στὸ σῶμα τοῦ ζώου.

Πρόκειται γιά κωμικὸ ἡθοιοῦ πού φορᾷ τὸ κουστούμι τῆς Παλαιᾶς Κωμωδίας. Δὲν σῶζεται τὸ κεφάλι του, πού πρέπει νά τὸ ἀναπαραστήσουμε νά κοιτάζει πρὸς τὸ θεατὴ φορώντας τὸ προσωπεῖο Κ καὶ πῖλο. (Παράλληλα: ΜΟΜC³, 91-92, ΑΤ85).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

4. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. 3362). Τμήμα ἀπὸ ἀνάγλυφο μέ παράσταση ἰθυφαλλικοῦ ζώου.

'Απὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,049 μ. Γκριζωπὸς πηλός. "Ιχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζονται μόνο τὰ δύο πόδια τοῦ ζώου, ἡ οὐρά καὶ ὁ μεγάλος φαλλός.

Πρόκειται γιά γαῖδουράκι πού εἰκονίζονταν σὲ κίνηση, πάνω στὸ ὅποιο ἐπέβαινε κωμικὸς ἡθοιοῦς. (Παράλληλα: ΜΟΜC³, 91-92, ΑΤ 85). Προσωπεῖο Κ.

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

5. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε3222). Τμήμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοιοῦ.

'Απὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,033 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σῶζεται τὸ πάνω τμήμα ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τοῦ ἡθοιοῦ, ἀπὸ τὸ μέτωπο μέχρι κάτω ἀπὸ τὰ μάτια.

Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ δύο ρυτίδες, παράλληλες στὶς γραμμές

τῶν φρυδιῶν. Τὰ φρύδια εἶναι παχιά, ἀνυψωμένα καὶ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τῇ μύτῃ. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, ἔχουν στρογγυλοὺς, ἐξογκωμένους βολβοὺς καὶ παχιά, τονισμένα βλέφαρα. Οἱ ἴρις δηλώνονται μὲ δύο μικρὲς ὀπές.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο Α.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

6. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε838). Εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ. Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,055 μ. Ἀνοιχτόχρωμος καφετῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λεῖπει ὅλο τὸ τμήμα ἀπὸ τὴν κοιλιά καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὀρθιος καὶ πιάνει μὲ τὸ δεξιὸν χερί τῃ γενειάδα του.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου, ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ εἰδωλίου εἶναι φθαρμένη, δὲν διακρίνονται. Φορᾷ πολὺ ὑψηλὸ καὶ μυτερὸ πῖλο. Ἡ μύτη εἶναι πλατιά στὸ κάτω ἄκρο της. Τὸ στόμα διάπλατα ἀνοικτό.

Εἶναι ντυμένος μὲ κοντό, ἐφαρμοστὸ χιτῶνα, κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιά. Ἀπὸ πάνω εἶναι τυλιγμένος σφιχτὰ σὲ ἱμάτιο ποὺ καλύπτει τοὺς ὤμους καὶ τὰ χέρια. Τὸ δεξιὸν χερί, λυγισμένο στὸν ἄγκωνα, πιάνει τὴν κάτω ἄκρη τῆς γενειάδας· τὸ ἄριστερό, ἐπίσης λυγισμένο, ἀκουμπᾷ πάνω στὴ μέση.

Πρόκειται γιὰ κωμικὸ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾷ τὸ προσωπεῖο L. (Παράλληλα: MOMC³, 43, AT6a. MOMC³, 75, AT 41).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

7. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε3713). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,035 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Λεῖπει μόνο ἓνα τμήμα ἀπὸ τὴν κάτω ἄριστερή πλευρά τοῦ προσωπείου. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ. Τὰ φρύδια βαριά, διαφορετικὸ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ ἄριστερό σχηματίζει ὑψηλότερη καμπύλη ἀπὸ τὸ δεξιό. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβοὺς καὶ τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων. Ἀνοιχτὸ στόμα. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Πρόκειται γιὰ κεφάλι ἡθοποιοῦ ποὺ φορᾷ τὸ προσωπεῖο Β. (Παράλληλο: «Hesperia» 29, 1960, 270, B19).

Χρονολογεῖται στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

8. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε171). Εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Δρόμος 1, ζώνη 14-16. Ὑψ. 0,073 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Βρέθηκε σὲ τρία κομμάτια ποὺ κολλήθηκαν καὶ σώζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στήθος. Λεῖπουν ὅλο τὸ σῶμα

από το στήθος και κάτω, τα πόδια, ολόκληρο το δεξί χέρι, τμήμα από τον άριστερό ώμο, και το άριστερό χέρι από το μέσο του πήχη και κάτω. Ή πίσω ψηλ δεν είναι πλασμένη. Κοίλο.

Ο ήθοποιός φορά πίλο και εικονίζεται ὄρθιος και ὑψώνει το ἄριστερό του χέρι.

Το προσωπείο πλασιώνεται από τα μαλλιά που στα πλάγια καλύπτουν τα αυτιά. Ο πίλος είναι μυτερός και ψηλός. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Τα φρύδια είναι διαφορετικά στο σχήμα τους· το δεξί σχηματίζει ὑψηλότερη καμπύλη από το ἄριστερό. Τα μάτια έχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς. Η μύτη είναι ἐπίπεδη και στρογγυλή στην ἄκρη της. Το στόμα, με λεπτά χείλη, ιδιαίτερα χαρακτηριστικό. Μυτερή, πλούσια γενειάδα. Φορά κοντό χιτώνα, ζωσμένο στη μέση πάνω από το φουσκωμένο στομάχι. Από πάνω χλαμύδα που δένει στο λαιμό και, πάνω από τους ὤμους, πέφτει στην πλάτη. Το ἄριστερό χέρι, λυγισμένο στον ἄγκωνα, ὑψώνεται πρὸς τὸν ἄριστερό ὤμο.

Πρόκειται για κωμικό ἡθοποιό που φορά το προσωπείο Κ. (Παράλληλα—ἴδιο προσωπείο και ἐνδυμασία, σὲ διαφορετική ὁμως στάση—MOMC³, 83, AT 58d).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

9. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὔρ. Ε1520). Τμήμα από εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Ὁδὸς 2, Υ/49-50. Ὑψ. 0,025 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Λεῖπει τὸ τμήμα τοῦ προσωπείου ἀπὸ τὴ μύτη και κάτω. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά εἶναι τακτοποιημένα σὲ σπείρα. Το μέτωπο πολὺ χαμηλό. Τὰ φρύδια, παχιά, ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη και σχηματίζουν καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς.

Ο ἡθοποιός φορά τὸ προσωπείο Α. (Παράλληλα: MOMC³, 75, AT 42a).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

10. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὔρ. Ε3669). Τμήμα από εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,052 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Λεῖπει τὸ τμήμα τοῦ προσωπείου ἀπὸ τὰ μάτια και κάτω. Ἀπὸ τὸ σῶμα σώζονται μόνο μικρὰ τμήματα τῶν ὤμων και ἓνα τμήμα τῆς πλάτης. Κοίλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλασιώνουν τὸ προσωπείο. Τὰ φρύδια εἶναι παχιά και σχηματίζουν ἀνόμοιες καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς.

Ο ἡθοποιός φορά τὸ προσωπείο Α.

Χρονολογείται στα 375-350 π.Χ.

11. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2848). Πόδια κωμικοῦ ἡθοποιοῦ πού κάθεται πάνω σὲ βωμό.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Α/32. Ὑψ. 0,055 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μόνο ὁ βωμός καὶ τὰ πόδια τοῦ ἡθοποιοῦ. Λείπει τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὰ πόδια. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Ἀπὸ τὴν Ἀγορὰ τῆς Ἀθῆνας (T. B. L. Webster, *Small Objects from the Athenia Agora and Rnyx*, «Hesperia» 29, 1960, 270) προέρχονται δύο ζεύγη ποδιῶν πού ἀνήκουν σὲ ἡθοποιούς πού κάθονταν σὲ βωμούς. Ἡ Thompson τὰ χρονολογεῖ στα 330 π.Χ., γιατί στυλιστικά εἶναι μεταγενέστερα ἀπὸ τὰ εἰδώλια τῆς ομάδας τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Ὑόρκης. Τὰ δύο ζεύγη διαφέρουν μεταξύ τους· στὸ πρῶτο (B20) τὰ γόνατα εἶναι μακριὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· στὸ δεύτερο (B21) εἶναι κοντά. Ὁ Webster ἀποδίδει τὰ πόδια μὲ τὰ γόνατα σὲ ἀπόσταση μεταξύ τους στὰ σώματα τῶν ἡθοποιῶν πού βρέθηκαν ἐπίσης στὴν Ἀγορὰ (B19).

Στὴν ἀποκατάσταση τοῦ εἰδωλίου, πού βρέθηκε στὴν Πέλλα, βοηθάει τὸ MOMC³, 60, AT 24.

Χρονολογείται στα 350-325 π.Χ.

12. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E4259). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,066 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται τὸ τμήμα τοῦ προσωπεῖου μέχρι τὸ πάνω χεῖλος καὶ ἓνα τμήμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μέρος τῆς γενειάδας. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι καταστρεμμένη. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ ἔχει στὸ πάνω μέρος δύο μικρὲς ὀπές ἀναρτήσεως.

Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα, πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια δύο ἀνάγλυφες, ἔξεργες, κυματοειδεῖς γραμμές, διαφορετικὴ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Τὰ μάτια ἔχουν ὀλοστρόγγυλους, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρὴ καὶ πλατιά στὴν ἄκρη της.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο Β.

Χρονολογείται στα 350-325 π.Χ.

13. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E1457). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Θ-1/17. Ὑψ. 0,052 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Λεῖπει τὸ κεφάλι, μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ δεξιὸ ἀγκώνα, τμήμα ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πλευρά καὶ ὅλο τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει μεγάλη, ὀρθογώνια ὀπὴ ἀερισμοῦ. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὄρθιος καὶ ὑψώνει μὲ τὸ δεξιὸν χεῖρ τὸ ἱμάτιο πρὸς τὸ πρόσωπό του. Ἡ ἐνδυμασία του, χιτῶνας καὶ ἱμάτιο, δείχνει ὅτι ὑποδύεται ἓνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὸ ἱμάτιο, πλούσια πτυχωμένο, εἶναι τυλιγμένο σφιχτὰ γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὰ χεῖρια. Τὸ δεξιὸν χεῖρ, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ὑψώνεται, σκεπασμένο ἀπὸ τὸ ἱμάτιο, μπροστὰ στὸ πρόσωπο. Τὸ ἀριστερὸν χεῖρ, ἐπίσης λυγισμένο, ἀκουμπᾷ πάνω στὴ φουσκωμένη κοιλιά.

Πρόκειται γιὰ ἓνα συνηθισμένο τύπο. (Παράλληλα: MOMC³, 47, AT 10). Στὰ σωζόμενα ειδώλια ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο V.

Χρονολογεῖται στὰ 400-375 π.Χ.

14. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε72). Τμῆμα ἀνάγλυφου μὲ μορφὴ κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Βόρεια τάφος Καραφουλιᾶ. "Υψ. 0,065 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λεῖπουν τὸ κεφάλι, τὰ χεῖρια καὶ μικρὰ τμήματα ἀπὸ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρά.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὄρθιος.

Φορᾷ ποδήρη χιτῶνα. Ἀπὸ πάνω ἱμάτιο ποὺ φτάνει μέχρι κάτω ἀπὸ τὴ φουσκωμένη κοιλιά. Στὴν κάτω παρυφὴ τὸ ἱμάτιο διπλώνεται καὶ σχηματίζει μία πτυχή. Κάτω ἀπὸ τὴν πτύχωση διακρίνεται τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ. Τὸ ἀριστερὸν πόδι προβάλλει κάτω ἀπὸ τὸ ροῦχο· θὰ πρέπει νὰ ἦταν πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ δεξιόν.

Ὁ ἡθοποιὸς ὑποδύεται τὸ ρόλο μιᾶς νέας γυναίκας.

Χρονολογεῖται στὰ 400-375 π.Χ.

15. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε2888). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Ὁδὸς 2, βόρ. τετρ. 3Θ/35. "Υψ. 0,053 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Λεῖπει τὸ κεφάλι, τμήμα ἀπὸ τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ σώματος, τὸ κάτω τμήμα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, ὅλο τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν κοιλιά καὶ κάτω καὶ τὰ πόδια. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ θὰ εἶχε κυκλικὴ ὅπῃ ἀερισμοῦ ἀπὸ τὴν ὁποία σώζεται μόνο τὸ πάνω τμήμα. Κοῖλο.

Φορᾷ μόνον ἱμάτιο. Τὸ στῆθος εἶναι γυμνὸ καὶ σαρκῶδες. Τὸ ἱμάτιο καλύπτει τοὺς ὤμους, τὰ χεῖρια καὶ τὴ φουσκωμένη κοιλιά καὶ εἶναι ζωσμένο στὴ μέση. Τὸ ἀριστερὸν χεῖρ, ἐλαφρὰ λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾷ στὸ κάτω μέρος τῆς κοιλιάς.

Παράλληλο: «Hesperia», Suppl. VII (1943) 148, ἀρ. 68.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

16. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε3029). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,06 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ τμήμα τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ λαιμὸ μέχρι τοὺς γλου-

τούς. Λαίπει τὸ κεφάλι καὶ τὸ τμήμα ἀπὸ τὴν κοιλιά καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὄψη εἶναι ἀποδομένη σχηματικά. Κοῖλο.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὀρθίος, τυλιγμένος σὲ ἱμάτιο.

Τὸ ἱμάτιο εἶναι σφιχτὰ φορεμένο γύρω στὸ σῶμα καὶ τὰ χέρια. Τὸ δεξι χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾷ πάνω ἀπὸ τὸ στήθος καὶ φτάνει στὸν ἀριστερὸ ὦμο. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐπίσης λυγισμένο, ἀκουμπᾷ πάνω στὸ στομάχι. Ἡ κοιλιά εἶναι φουσκωμένη.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

17. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε2225). Τμήμα ἀπὸ εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,044 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στήθος. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ὁ ἡθοποιὸς θὰ ὑποδυόταν μᾶλλον ἓνα γυναικεῖο ρόλο. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ εἰδωλίου εἶναι τόσο καταστρεμμένη πὺδ ἀποκλείει κάθε περιγραφή.

18. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε2636). Εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ. Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2 Ι/37. Ὑψ. 0,037 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Σῶζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στήθος. Λαίπει τμήμα ἀπὸ τὴ δεξιὰ πλευρά. Συμπαγές.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὀρθίος καὶ ὑψώνει τὸ δεξιὸ χέρι πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι.

Τὸ κεφάλι γέρνει ἐλαφρὰ πρὸς τὸν ἀριστερὸ ὦμο. Τὸ ἀριστερὸ χέρι ἀκουμπᾷ πάνω στὸ σῶμα. Τὸ ροῦχο πὺδ φορᾷ εἶναι στολισμένο μὲ δύο ταινίες πὺδ χιαστὶ ἐνώνονται πάνω στὸ στήθος.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

Ι'. Νέα Κωμωδία

1. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε3692). Κεφάλι Πάνα.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,055 μ. Κόκκινος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ κόκκινου χρώματος πάνω στὰ μαλλιά. Σῶζεται σχεδὸν ἀκέραιο· λείπουν μόνο τμήματα ἀπὸ τὰ κέρατα. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά χωρίζονται σὲ ἔξι φέτες καὶ ἀποδίδονται μὲ κυματοειδεῖς, χαρακτὲς γραμμές. Ἀφήνουν ἀκάλυπτα τὰ μεγάλα, τραγίσια αὐτιά. Ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, στὸ κέντρο, φυτρώνουν δύο κέρατα. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ δὲν αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια ἀκολουθοῦν τὴν καμπύλη τῶν πάνω βλεφάρων τῶν ματιῶν. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν τονισμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλη. Τὸ στόμα ἀνοιχτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ

χείλη. Τὸ κάτω χεῖλος εἶναι ἐλαφρὰ κρεμασμένο. Στρογγυλό, παχὺ πηγού-
νι. Ἀγένειος.

Γιὰ ὅμοιες μορφές στὸ T.B.L. Webster, *Masks on Gnathia Vases*, JHS, 71 (1951) 222, 232, πίν. XLVa καὶ ἕνας Πάνας στὸ μωσαϊκὸ ποὺ πρόσφατα ἐκτέθηκε στὸ Μουσεῖο Χανίων (πίν. 7).

Ἑλληνιστικὸ.

Γέροντες

2. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 1352). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Ν/29-30. Ὑψ. 0,039 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Σῶζεται σχεδὸν ἀκέραιο· λείπει μόνον μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ κάτω δεξι μέρος τῆς γενειάδας. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια δὲν εἶναι ὅμοια· τὸ δεξι ὑψώνεται περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλοὺς, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρὴ, πλατιά στὴν ἄκρη τῆς. Παχὺ μoustάκι. Ἀνοιχτὸ στόμα. Πλούσια, μακριὰ γενειάδα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος πρεσβύτου». (Παράλληλα: MINC², 66, XT1, τὸ α' τῆς πρώτης σειρᾶς).

Πρώιμο Ἑλληνιστικὸ.

3. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E1124). Τμήμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,018 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Σῶζεται μόνον τὸ κυλινδρικὸ στεφάνι, χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο, ποὺ ἡ ἐπιφάνειά του καλύπτεται μὲ μικρές, χαρακτὲς γραμμές. Πάνω ἀπὸ τὸ στεφάνι, τὸ κεφάλι καλύπτεται μὲ κάποιο κάλυμμα. Τὰ φρύδια εἶναι ἀνυψωμένα.

Τὸ σωζόμενο τμήμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «πορνοβοσκοῦ». (Παράλληλα: MINC², 80, UT 9).

Ἑλληνιστικὸ (2ος αἰ. π.Χ.).

4. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E112). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, «Παραστάς» δυτικῆς οἰκίας I. Ὑψ. 0,028 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, ποὺ περιέχει προσμίξεις. Σῶζεται ἀκέραιο. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὰ φρύδια παχιά, σχηματίζουν καμπύλες διαφορετικοῦ ὕψους, καθὼς τὸ ἀριστερό εἶναι ἀνυψωμένο. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους, στρογγυλοὺς βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι πλατιά στὴν ἄκρη τῆς. Φουσκωμένα μάγουλα. Ἀνοιχτὸ στόμα. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Ὁ ἥθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «σφηνοπώγωνος». (Παράλληλο: MINC², 85 καὶ 278, MT 37).

Πρώμο Ἑλληνιστικὸ.

Νεανίσκοι

5. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. ΕΙ093). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἥθοποιου.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι₂, ἐπιφανειακὸ στρῶμα, 28-29/Κ-Ι. Ὑψ. 0,066 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ ρόζ χρώματος. Λεῖπει ὅλο τὸ τμήμα ἀπὸ τὸ στήθος καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ὁ ἥθοποιὸς γέρνει ἐλαφρὰ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ ἀριστερά. Τὰ μαλλιά, ποὺ ἀποδίδονται μὲ παράλληλες, χαρακτὲς γραμμές, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ φτάνουν μέχρι τοὺς ὤμους. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια εἶναι διαφορετικὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ ἀριστερὸ εἶναι περισσότερο ὕψωμένο ἀπὸ τὸ δεξι—μιὰ προσπάθεια τοῦ κοροπλάση νὰ τονίσει τὴν ἐκφραση τοῦ προσωπεῖου. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλοὺς βολβοὺς καὶ τονισμένα, παχιά βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη. Τὸ στόμα ἀνοικτό, μὲ λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος.

Ὁ λαιμὸς εἶναι κοντὸς καὶ χοντρός.

Φορᾷ χιτῶνα ποὺ σχηματίζει V μπροστὰ στὸ λαιμὸ καὶ ἱμάτιο. Τὸ ἱμάτιο καλύπτει τοὺς ὤμους. Τὰ χέρια σώζονται μέχρι τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τοὺς βραχίονες.

Πρόκειται γιὰ ἥθοποιὸ τῆς κωμωδίας ποὺ φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «β' ἐπισείστου». (Παράλληλο: MINC², 71, DT4).

Ἑλληνιστικὸ, 2ος αἰ. π.Χ.

6. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε2487). Τμήμα ἀπὸ τὴν κόμμωση κωμικοῦ ἥθοποιου.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Θ/34. Ὑψ. 0,074 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Σῶζεται μόνο τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς κόμμωσης· ὀλόγυρα, πάνω καὶ πίσω ἀπὸ τὰ μαλλιά, θὰ ὑπῆρχαν ἐξάρματα, σήμερα σπασμένα.

Τὰ μαλλιά πρέπει νὰ ἦταν χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλίου πρὸς τὸ μέτωπο, σὲ ἀκατάστατους, ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους καὶ θὰ κάλυπταν τὰ αὐτιά. Τὸ φρύδι εἶναι παχὺ καὶ ἀποδίδεται σὲ ἐξεργὸ ἀνάγλυφο. Σῶζεται μόνο τὸ πάνω βλέφυρο.

Πρόκειται γιὰ τμήμα ἀπὸ προσωπεῖο τοῦ «α' ἐπισείστου». (Παράλληλο: MINC², 73, DT17. MINC², 125, NT4).

2ος αἰ. π.Χ.

7. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 1106). Κεφάλι κωμικοῦ ἥθοποιου.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I₂, ἐπιφανειακὸ στρώμα, M-1/23. Ὑψ. 0,028 μ.
Ἀνοιχτόχρωμος γκριζὸς πηλός. Ὅλη ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ μαῦρο γάνωμα ποῦ σὲ πολλὰ σημεία ἔχει ἀποξυθεῖ. Λεῖπει μικρὸ τμήμα πάνω ἀπὸ τὸ δεξιὸ αὐτὶ καὶ τὸ δεξιὸ φρύδι. Ἡ πίσω ὄψη λείπει ὁλόκληρη.

Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ ἐλαφρὰ φουσκωμένο. Τὰ φρύδια, ποῦ ἀποδίδονται ἀνάγλυφα, εἶναι δύο ὑψηλές καμπύλες. Τὰ μάτια μικρά, βαθιὰ τοποθετημένα στὶς κόγχες τους, μὲ φουσκωμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλη, γαμψή καὶ πλατιά στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτὸ, μὲ λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ μεγάλα αὐτιά.

Τὸ μαῦρο γάνωμα ποῦ καλύπτει τὴν ἐπιφάνεια τοῦ προσώπου εἶναι ἓνα κύριο γνώρισμα (χρῶμα) δύο προσώπων τῆς Νέας Κωμωδίας, τοῦ «κόλακα» καὶ τοῦ «παρασίτου». «Κόλαξ καὶ παράσιτος μέλανες, οὐ μὴν ἔξω παλαίστρας» (Πολυδεύκης, «Ὀνομαστικὸν» IV, 148).

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «παρασίτου». (Παράλληλα. Bieber, «Theater»², εἰκ. 372 α-β καὶ 373 α-β. Mollard-Besques, iii, πίν. 311 α-β καὶ 313 m). Τὸ μαῦρο ὁμῶς γάνωμα καὶ τὸ ὅτι ὅλη ἡ πίσω ὄψη λείπει ἀπὸ τὴν κορυφή τοῦ κεφαλίου καὶ κάθετα πρὸς τὰ κάτω δείχνουν ὅτι τὸ μικρὸ αὐτὸ, κωμικὸ κεφάλι ἔχει ἀποκολληθεῖ ἀπὸ κάποιο ἀντικείμενο, πιθανὸν ἓνα ἄγγειο, τὸ ὁποῖο διακοσμοῦσε.

Ἑλληνιστικὸ.

8. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E559). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Ζ₂. Ὑψ. 0,033 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Μαυρισμένο ἀπὸ φωτιά στὴ δεξιὰ πλευρά. Σῶζεται ἀκέραιο. Συμπαγές.

Τὸ κρανίον εἶναι φαλακρό. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ δύο ρυτίδες. Τὰ φρύδια ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ ἀνυψώνονται σχηματίζοντας καμπύλες. Τὰ μάτια μικρά, βαθιὰ τοποθετημένα στὶς κόγχες τους. Τὰ μῆλα τοῦ προσώπου προεξέχουν ἐντονα. Ἡ μύτη εἶναι πολὺ μεγάλη, φουσκωμένη καὶ γαμψή, μὲ μεγάλα ρουθούνια. Τὸ στόμα ἀνοικτὸ μὲ «κρεμασμένο» τὸ κάτω χεῖλος ποῦ εἶναι ἐξαιρετικὰ χοντρὸ. Τὸ πηγούνι εἶναι μικρὸ καὶ στρογγυλὸ. Ἀγένειος. Πολὺ μεγάλα αὐτιά.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «παρασίτου». (Γιὰ παράλληλα, σὲ προηγούμενο).

Ἑλληνιστικὸ.

9. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E650). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, ζώνη 48-50. Ὑψ. 0,034 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του, μὲ προσμίξεις. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μέχρι καὶ τὸ στόμα. Ἡ δεξιὰ πλευρά εἶναι καταστρεμμένη. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ τρεῖς παράλληλες ρυτί-

δες. Τὰ φρύδια εἶναι παχιά, ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ σχηματίζουν καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη, μεγάλη καὶ γαμψή, στραβώνει πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἀνοιχτὸ στόμα. Ρυτιδιασμένα μάγουλα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «παρασίτου». (Παράλληλο: Mol-lard-Besques, iii, 311a).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

Δοῦλοι

10. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε700). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Δρόμος ΙΑ-ζώνης 28-30. Ὑψ. 0,04 μ. Πορτοκαλὴς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ποῦ περιέχει προσμίξεις. Λεῖπει ἓνα μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὴν δεξιὰ πλευρά, στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Ραγισμένο σ' ὅλη τὴν ἐπιφάνειά του. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια, κυματοειδεῖς γραμμές, διαφορετικὰ στὸ σχῆμα καὶ στὸ πάχος τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ δεξιὸ εἶναι πῶς παχὺ καὶ σχηματίζει μικρότερη καμπύλη ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Τὰ μάτια ἔχουν μεγάλους, στρογγυλοὺς, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Μουστάκι. Διάπλατα ἀνοιχτὸ στόμα. Στρογγυλὴ, λεῖα γενειάδα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πάππου». (Παράλληλα: MINC², 295, DPI, πίν. VIIIa).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

11. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε2577). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Ι/36. Ὑψ. 0,024 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Λεῖπει ὅλο τὸ πίσω τμήμα ἀπὸ τὸ κρανίον, τμήμα ἀπὸ τὴν πάνω ἀριστερὴ πλευρά καὶ ὅλη ἡ γενειάδα. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι πολὺ χαμηλό. Τὰ φρύδια εἶναι διαφορετικὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὄχι μόνο στὸ σχῆμα, ἀλλὰ καὶ στὸ πάχος, δύο κυματοειδεῖς γραμμές ἔντονα ἀποδομένες. Τὰ μάτια ἔχουν μεγάλους, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, στρογγυλὴ καὶ πλατιά στὴν ἄκρη της. Μουστάκι. Τὸ στόμα εἶναι διάπλατα ἀνοιχτό.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πάππου». (Παράλληλα, στὸ προηγούμενο).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

12. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε1635). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπο τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 1Η/17. Ὑψ. 0,044 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Τὸ κεφάλι σώζεται ἀκέραιο. Λεῖπει ὄλο τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ κάτω, πού, ὅπως μποροῦμε νὰ υποθέσουμε ἀπὸ τὸ πάνω τμήμα πού σώζεται, θά ἦταν κοῖλο. Τὸ κεφάλι εἶναι συμπαγές. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ γέρνει τὸ κεφάλι ἐλαφρὰ πρὸς τὰ πίσω καὶ πρὸς τὸν ἀριστερὸ τοῦ ὄμο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλασιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ἐξογκωμένο καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι γαμνῇ καὶ ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ χεῖλη. Λεῖα, μυτερὴ γενειάδα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 71, DT6, καὶ Mollard-Besques, iii, πίν. 151c).

Ἑλληνιστικὸ.

13. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2226). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπο τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Ἄπο τὴ Συλλογὴ Δημ. Σχ. Πέλλης. Ὑψ. 0,033 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Λεῖπει τὸ τμήμα ἀπὸ τὰ φρύδια καὶ πάνω. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς γραμμὲς πού ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς καὶ τονισμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι πολὺ ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα εἶναι διάπλατα ἀνοικτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὴ, λεῖα γενειάδα.

Ἑλληνιστικὸ.

14. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2810). Τμήμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπο τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Δ/34, στρ. 1. Ὑψ. 0,034 μ. Ἀνοιχτόχρωμος πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ πάνω ἀριστερὸ τμήμα τοῦ προσωπείου με μέρους ἀπὸ τὴν κόμμωση καὶ τὸ μέτωπο.

Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα καὶ ἀποδίδονται με πλάγιες, παράλληλες, χαρακτὲς γραμμὲς. Τὸ φρύδι δηλώνεται με ἓνα ἔξαρμα στὸ ἀντίστοιχο σημεῖο τοῦ μετώπου. Τὸ μάτι ἔχει τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων.

Τὸ σωζόμενο τμήμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «ἡγεμόνος θεράποντος».

Ἑλληνιστικὸ.

15. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E1753). Τμήμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπο τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Ὁδὸς ΙΑ, ζώνη 72-74. Ὑψ. 0,043 μ. Σώζε-

ται μόνο τὸ πάνω δεξιὶ τμήμα τοῦ προσώπου με μέρος ἀπὸ τὴν κόμμωση καὶ τὸ μέτωπο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, ἀποδίδονται με πλάγιες, παράλληλες, χαρακτὲς γραμμές. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ δύο παράλληλες ρυτίδες. Τὸ φρύδι δηλώνεται με ἓνα ἔξαρμα στὸ ἀντίστοιχο σημεῖο τοῦ μετώπου. Τὸ μάτι ἔχει τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων.

Τὸ τμήμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 221, IT 71).

Ἑλληνιστικό.

16. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εὐρ. E2111). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι. τετρ. 3, ἐπιφανειακὸ στρώμα. Ὑψ. 0,035 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Σῶζεται ἀκέραιο. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ ἓνα φαλακρὸ προσωπεῖο· μαλλιά ὑπάρχουν στίς πλευρὲς τοῦ προσώπου καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ δύο παράλληλες ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι καμπύλες γραμμές. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους, στρογγυλοὺς βολβοὺς. Ἡ μύτη εἶναι μικρὴ, στρογγυλὴ καὶ ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα, διάπλατα ἀνοικτό, ἔχει λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὴ, λεία γενειάδα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «Μαῖσωνα». (Παράλληλα: MOMC³ 187, ET2, πίν. Χδ. MINC², 58, AV14. MINC², 59, AV23. Mollard-Besques, iii, πίν. 198).

Ἑλληνιστικό.

17. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εὐρ. E2596). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, στρ. γ. Ὑψ. 0,027 μ. Ἀνοιχτόχρωμος πορτοκαλὴς πηλός, γκρίζος στὸ ἐσωτερικὸ του. Σῶζεται σὲ ἄσχημη κατάστασις· ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη καὶ λείπουν τμήματα πάνω ἀπὸ τὸ δεξιὸ κρόταφο καὶ ἀπὸ τὴν ἀριστερὴν πλευρά, δίπλα ἀπὸ τὸ στόμα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ ἓνα φαλακρὸ προσωπεῖο· μαλλιά ὑπάρχουν στίς πλευρὲς καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Παχιά, καμπυλόγραμμα φρύδια. Μάτια με στρογγυλοὺς, ἐξογκωμένους βολβοὺς. Μικρὴ μύτη, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Φουσκωμένα μάγουλα. Διάπλατα ἀνοικτὸ στόμα με λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὴ, λεία γενειάδα.

Φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «Μαῖσωνα». (Παράλληλα: Mollard-Besques, iii, πίν. 328 a-e).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

18. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εὐρ. E2432). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,105 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπουν τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὰ

πόδια και ένα μεγάλο τμήμα από την πίσω όψη. Ἡ πίσω όψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει ὀπὴ ἀερισμού ἀκανόνιστου σχήματος. Κοῖλο.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ κάθεται πάνω σὲ ψηλὸ, τετράγωνο βωμό.

Φορὰ κυλινδρικό στεφάνι χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο. Τὰ μαλλιά, στὰ πλάγια, καλύπτουν τὰ αὐτιά καὶ φτάνουν μέχρι τοὺς ὤμους. Τὰ φρύδια, ποὺ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη, εἶναι ἀνυψωμένα. Μιά μικρὴ ρυτίδα σχηματίζεται ἀνάμεσά τους. Τὰ μάτια εἶναι μικρά καὶ ἔχουν φουσκωμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μικρὴ, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτὸ μὲ λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὴ, λεῖα γενειάδα.

Εἶναι ντυμένος μὲ κοντὸ χιτῶνα ποὺ φτάνει μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Κάτω ἀπὸ τὸ χιτῶνα προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιὰ. Ἀπὸ πάνω φορὰ ἱμάτιο ποὺ καλύπτει σφιχτὰ τοὺς ὤμους καὶ τὰ χέρια. Τὸ δεξιὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκῶνα, ἀκουμπᾷ πάνω στὸ στήθος καὶ φτάνει στὸν ἀριστερὸ ὤμο, σὲ μιὰ κίνηση σὰν νὰ θέλει νὰ τακτοποιήσει τὸ ρεῦχο σὲ κεῖνο τὸ σημεῖο. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐλαφρὰ λυγισμένο, ἀκουμπᾷ πάνω στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ σώματος καὶ στηρίζεται στὸ βωμό. Στὸ σημεῖο αὐτὸ διακρίνεται ἡ ἄκρη τοῦ ἱματίου, πτυχωμένη ἀκατάστατα.

Τὰ πόδια εἶναι χοντρά. Τὸ δεξιὸ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Ὁ βωμὸς εἶναι τόσο ψηλός, ποὺ ὁ ἡθοποιὸς κάθεται μὲ τὰ πόδια κρεμασμένα.

Φορὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 216, 1530· 217, 1541. MINC², 293, ΧΤ32).

Ἑλληνιστικό.

19. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε639). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Δρόμος Ι-ζώνη 12-14, Στρ. 2. Ὑψ. 0,04 μ. Πορτοκαλὴς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του ποὺ περιέχει προσμίξεις. Σῶζεται τὸ κεφάλι τοῦ ἡθοποιοῦ καὶ ἓνα μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὤμο ὅπου διακρίνονται οἱ πτυχές τοῦ ρούχου. Λέπουν μικρά τμήματα ἀπὸ τὴ μύτη, τὸ ἀριστερὸ μάγουλο καὶ τὸ κάτω τμήμα τῆς γενειάδας. Ἡ πίσω όψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Φορὰ χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο ἓνα κυλινδρικό στεφάνι. Τὰ μαλλιά, στὰ πλάγια, καλύπτουν τὰ αὐτιά καὶ φτάνουν μέχρι τοὺς ὤμους. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ ἐξογκωμένο. Τὰ φρύδια ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ σχηματίζουν καμπύλες. Ἀνάμεσά τους σχηματίζεται μιὰ μικρὴ ρυτίδα. Τὸ στόμα εἶναι διάπλατα ἀνοικτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὴ, λεῖα γενειάδα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Γιὰ παράλληλα, στὸ προηγούμενο).

Ἑλληνιστικό.

20. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε3719). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας. Ὑψ. 0,036 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Σῶζεται τὸ κεφάλι καὶ ἓνα μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ πάνω δεξιὸ μέρος τοῦ σώματος, κάτω ἀπὸ τὴ γενειάδα. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Ὁ ἠθοποιὸς φορᾷ προσωπεῖο καὶ κυλινδρικό στεφάνι, χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο. Τὰ μαλλιά, στὰ πλάγια, καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὰ φρύδια, ποὺ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη, εἶναι ἀνυψωμένα. Τὰ μάτια μισάνοιχτα, μὲ παχιά βλέφαρα. Ἡ μύτη μικρὴ, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτό, μὲ λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὴ, λεῖα γενειάδα.

Φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλλα: MINC², 315, ST56).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

21. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε1449). Τμήμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας, Τομέας Ι, Τετρ. 2. Θ-Ι/17-18. Ὑψ. 0,054 μ. Σῶζεται μόνο τὸ πάνω δεξιὸ τμήμα τοῦ προσωπεῖου.

Χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο ὑπάρχει ἓνα κυλινδρικό στεφάνι. Ἡ κόμωση διακρίνεται κάτω ἀπὸ τὸ στεφάνι, πάνω στὸν κρόταφο. Τὰ φρύδια σχηματίζουν παχιὲς καμπύλες καὶ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, μὲ τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων καὶ ἐξογκωμένους βολβούς. Μεγάλῃ μύτη.

Τὸ τμήμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». Ἑλληνιστικόν.

22. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε4012). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας. Ὑψ. 0,033 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνὴ λευκοῦ ἐπὶ χρίσματος, πορτοκαλιοῦ καὶ ροῦ χρώματος. Λεῖπει τμήμα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, ἀπὸ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρὰ καὶ ἀπὸ τὸ στόμα καὶ κάτω. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη.

Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα. Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς γραμμές. Μεγάλῃ μύτη. Φουσκωμένα μάγουλα.

Ἑλληνιστικόν.

23. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε2191). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας, Τετρ. 2, στρώμα κεραμίδων Ξ-0/18-19. Ὑψ. 0,041 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Σῶζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στήθος. Λεῖπουν τὰ χέρια, τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ στήθος καὶ κάτω, καὶ τὰ πόδια. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Φορᾷ τὸ προσωπεῖο ἐνὸς φαλακροῦ, γενειοφόρου ἀνδρα. Μαλλιά ὑπάρχουν μόνο πάνω στὸν κρόταφο. Μεγάλῃ μύτη. Πλούσια γενειάδα.

Δεν υπάρχει λαιμός· τὸ κεφάλι φαίνεται κολλημένο πάνω στους ὤμους. Τὸ στήθος εἶναι γυμνὸ καὶ σαρκῶδες. Φουσκωμένο στομάχι.

Δεν εἶναι δυνατό νὰ ἀναγνωριστῇ τὸ προσωπεῖο ποῦ φορᾷ. (Παράλληλο: Mollard-Besques, iii, πίν. 248a).

Ἑλληνιστικό.

24. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε1335). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2 Μ-Ν/3. Ὑψ. 0,032 μ. Καστανό-χρῶμος πηλός. Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὸ κάτω δεξι μέρος τοῦ προσωπεῖου καὶ τῆς γενειάδας καὶ μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μέρος τῆς κόμμωσης. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλασιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια, ποῦ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη, εἶναι διαφορετικὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ ἀριστερὸ ὑψώνεται περισσότερο ἀπὸ τὸ δεξι. Ἀνάμεσα στὰ φρύδια σχηματίζεται μιὰ μικρὴ ρυτίδα. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη μεγάλη, πλατιά στὴν ἄκρη τῆς. Διάπλατα ἀνοιχτὸ στόμα. Γενειάδα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 51, AS2· 51, AS3· 66, XT1, XT2· 68, XT 18· 73, DT 19· 74, DT 23· 75, KT4· 79, MT2· 84, MT34· 92, ZT 23· 93, ZT99· 96, ZT48).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

25. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 1675). Πόδια ἀπὸ εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Ὁδὸς ΙΑ, ζώνη 74-76. Ὑψ. 0,051 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζονται μόνο τὰ πόδια καὶ ὁ βωμός. Κοῖλο.

Ὁ ἡθοποιὸς κάθεται μὲ τὸ ἀριστερὸ πόδι σταυρωμένο πάνω ἀπὸ τὸ δεξι πάνω σὲ ὀρθογώνιο βωμό. (Παράλληλα: TK, 419/7 καὶ 425/8).

Ἑλληνιστικό.

26. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 2446). Πόδια ἀπὸ εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Δ/32. Ὑψ. 0,063 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του, ποῦ περιέχει προσμίξεις. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζονται μόνο τὰ πόδια τοῦ ἡθοποιοῦ ποῦ ἀποδίδονται ἐντελῶς σχηματικά. Κοῖλο.

Φορᾷ κοντὸ χιτῶνα. Τὰ πόδια εἶναι πολὺ χοντρά· τὸ δεξι ἔρχεται καὶ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ. (Παράλληλα: T.K., 419/1,3,5 καὶ 424/12).

Ἑλληνιστικό.

27. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. 2497). Πόδια από ειδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Θ/35). "Υψ. 0,064 μ. Καστανό-χρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του, ποὺ περιέχει προσμίξεις. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζονται μόνο τὰ πόδια ποὺ ἀποδίδονται ἐντελῶς σχηματικά. Κοῖλο.

"Ομοιο μὲ τὸ προηγούμενο.

Ἑλληνιστικὸ.

28. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε1304). Πόδια ἀπὸ ειδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Α, Τετρ. 2 Ξ-0/25. "Υψ. 0,054 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζονται τὰ πόδια, ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ πόδια εἶναι χοντρά. Τὸ δεξιὸ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Πάνω στὸν ἀστράγαλο τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ διακρίνεται ἡ ἄκρη τοῦ ἐφαρμοστοῦ ρούχου, ποὺ φοροῦσε κατὰσαρκα ὁ ἡθοποιός.

Ἑλληνιστικὸ.

29. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε2592). Ειδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Ι/36. "Υψ. 0,093 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Βρέθηκε σπασμένο σὲ δύο κομμάτια ποὺ κολλήθηκαν. Λέπει τὸ κεφάλι καὶ τμῆμα ἀπὸ τὴν πλάγια δεξιὰ πλευρὰ τῆς κύριας καὶ πίσω ὄψης καὶ τὸ δεξιὸ χέρι. Στὴ θέση ὅπου θὰ ἦταν τὸ κεφάλι ὑπάρχουν πολλές, μικρὲς ὀπές· τὸ κεφάλι θὰ εἶχε φτιαχτεῖ σὲ χωριστὴ μῆτρα καὶ πιθανὸ νὰ ἦταν συμπαγές. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει ὀπὴ ἀερισμοῦ. Κοῖλο.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ κάθεται πάνω σὲ ἕνα, ἐντελῶς σχηματικὰ ἀποδομένο, κυλινδρικὸ κάθισμα.

Φορᾷ μακρὸ χιτῶνα, ζωσμένο πάνω ἀπὸ τὸ στομάχι. Κάτω ἀπὸ τὸ χιτῶνα προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιὰ. Ἀπὸ πάνω φορᾷ ἱμάτιο ποὺ καλύπτει τὸν ἀριστερὸ ὄμο καὶ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ φτάνει μέχρι κάτω τὰ πόδια. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾷ πάνω στὴν κοιλιὰ. Κάθεται μὲ τὰ γόνατα ἀνοικτά· στὸ ὕψος τῶν ἀστραγάλων τὰ πόδια συγκλίνουν καὶ τὸ ἀριστερὸ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ δεξι.

Δὲν ἔχουν σωθεῖ εἰδώλια ἡθοποιῶν τῆς Ν. Κωμωδίας ποὺ νὰ φοροῦν τέτοια μακριὰ ρούχα. Μὲ μακριοὺς χιτῶνες εἰκονίζονται οἱ ἡθοποιοὶ στὰ μωσαϊκὰ τοῦ Μενάνδρου στὴ Μυτιλήνη.

Ἑλληνιστικὸ.

30. Μουσείο Πέλλας ('Αρ. Εύρ. Ε3611). Τμῆμα ἀπὸ ειδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας. Ὑψ. 0,064 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται τὸ τμήμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω καὶ ἡ ἀριστερὴ παλάμη.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὀρθίος, μὲ τὰ πόδια κοντὰ τὸ ἕνα στὸ ἄλλο, καὶ ἀνασύρει μὲ τὸ ἀριστερὸ τοῦ χέρι τὸ ροῦχο του.

Τὸ ροῦχο καλύπτει τὴ φουσκωμένη κοιλιὰ καὶ τοὺς μηροὺς καὶ φτάνει διαγώνια μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, ποὺ καλύπτεται ἀπὸ τὸ ροῦχο, ὁ ἡθοποιὸς τὸ ἀνασύρει πρὸς τὰ πάνω. Ἐκ τῆς κίνησης αὐτῆς σχηματίζονται παράλληλες, διαγώνιες πτυχές. Ἡ ἄκρη τοῦ ροῦχου διακρίνεται στὴν ἀριστερὴ πλευρά.

Τὰ πόδια εἶναι χοντρά.

Ἑλληνιστικόν.

31. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε1446). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας, Τομέας Ι, Τετρ. 2 Κ-Λ/29-30. Ὑψ. 0,083 μ. Ἀνοιχτόχρωμος καφετῆς πηλός. Λευκὸ ἐπιχρίσμα καλύπτει ὅλη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνεια. Ἰχνη ροῦς χρώματος πάνω στὸ στῆθος, στὴ δεξιὰ πλευρὰ πάνω στὴ χλαμύδα καὶ στὸ ἀριστερὸ πόδι. Ἐλάχιστα ἰχνη κίτρινου χρώματος στὴ δεξιὰ πλευρά, πάνω στὸ χιτῶνα. Σῶζεται μόνον τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀριστερὸ πόδι. Δύο σπασίματα στὸ ὕψος τῶν ὤμων μαρτυροῦν γιὰ τὴ θέση τῶν χειρῶν ποὺ θὰ ἦταν ἐλεύθερα. Λεῖπουν τὸ κεφάλι, τὸ δεξιὸ πόδι καὶ τὸ κάτω τμήμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πόδι. Ἡ πίσω ὕψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Ὁ ἡθοποιὸς παρουσιάζεται σὲ κίνηση. Φορᾷ χιτῶνα καὶ χλαμύδα. Ὁ χιτῶνας εἶναι κοντὸς καὶ ἐφαρμοστός, ζωσμένος στὴ μέση. Κάτω ἀπὸ τὸ δέσιμο προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιὰ. Ἡ χλαμύδα πέφτει πάνω ἀπὸ τοὺς ὤμους καὶ καλύπτει τὴν πλάτη. Ἀπλώνεται πίσω, δημιουργώντας ἕνα φόντο ποὺ πάνω του προβάλλεται ἡ μορφή.

Γιὰ ὅμοιες μορφές ἡθοποιῶν σὲ κίνηση: MINC³, 77, YT12. MINC³, 84 καὶ 278, MT 31 καὶ Bieber, «Theater»², εἰκ. 297, 395-397.

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

32. Μουσεῖο Πέλλας (Ε3296). Τμήμα ἀπὸ τὴν κόμμωση κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας. Ὑψ. 0,022 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικόν του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

Σῶζεται μόνον τὸ πάνω ἀριστερὸ τμήμα τῆς κόμμωσης.

33. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε3537). Τμήμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐκ τῆς Πέλλας. Ὑψ. 0,067 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μόνον ἕνα μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος.

τος καὶ τὰ πόδια. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Ὅπῃ ἀερισμοῦ στοὶ κάτω μέρος τῆς βάσης.

Τὸ ροῦχο, πτυχωμένο σὲ παράλληλες πτυχές, φτάνει διαγώνια μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Ἡ ἄκρη του κρέμεται στὴν ἀριστερὴ πλευρά. Τὰ πόδια φαίνονται γυμνά. Τὸ δεξιὸ εἶναι στάσιμο, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸ βρίσκεται σὲ κάποια ἀπόσπαση ἀπὸ αὐτό.

Ἑλληνιστικό.

34. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 3227). Τμήμα ἀπὸ εἰδώλιο ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,044 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στοὶ ἐσωτερικὸ του. Σώζεται μόνο ἓνα μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξιὸ χέρι πού, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾷ πάνω στοὶ σῶμα. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

35. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε1257). Τμήμα ἀπὸ εἰδώλιο ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2 Μ-Ο/4-7. Ὑψ. 0,042 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, μαῦρος στοὶ ἐσωτερικὸ του. Σώζεται μόνο τὸ τμήμα ἀπὸ τὴ βάση τοῦ λαιμοῦ μέχρι τὴν κοιλιά καὶ τὸ δεξιὸ χέρι μέχρι κάτω ἀπὸ τὸν ἀγκώνα, πού λυγίζει καὶ ἀκουμπᾷ πάνω στοὶ σῶμα. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Γυναῖκες

36. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε4573). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,101 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στοὶ ἐσωτερικὸ του. Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῆς ἀριστερῆς καὶ δεξιᾶς πλευρᾶς. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ἡ μορφή εἰκονίζεται ὀρθία. Τὸ προσωπεῖο πού φορᾷ, καθὼς καὶ ἡ ἐνδυμασία της, χιτῶνας καὶ ἱμάτιο, δείχνουν ὅτι ὑποδύεται ἓνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα κατευθεῖαν πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, σχηματίζουν κάτι σὰν σπείρα καὶ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο. Πάνω ἀπὸ τὴ σπείρα αὐτή, τὸ κεφάλι καλύπτεται ἀπὸ τὸ ἱμάτιο. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια εἶναι ἀνυψωμένα καὶ σχηματίζουν καμπύλες διαφορετικοῦ ὕψους, ἀφοῦ τὸ ἀριστερὸ εἶναι περισσότερο ὑψωμένο ἀπὸ τὸ δεξιὸ. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλοῦς, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, ἐπίπεδη στὴν ἄκρη τῆς. Τὰ μῆλα τοῦ προσώπου τονισμένα. Τὸ στόμα εἶναι ἀνοικτὸ σὲ μορφασμό. Τετράγωνο πηγούνι.

Τὸ ἱμάτιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κεφάλι, καλύπτει τοὺς ὤμους, τὰ χέρια καὶ τὸ σῶμα καὶ φτάνει μέχρι τὸ ὕψος τῶν μηρῶν. Εἶναι φορεμένο σὰν μιὰ μπέρτα. Τὸ δεξιὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾷ πάνω στοὶ στήθος, κάτω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι, πού ἐπίσης λυγισμένο κρατᾷ τὸ ἱμάτιο κάτω ἀπὸ τὸ

πηγούνη. Ἡ κοιλιά δὲν εἶναι φουσκωμένη. Τὸ δεξὶ πόδι ἦταν πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἄριστερό.

Ἡ μορφή ἔχει ἀποδοθεῖ χωρὶς ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια. Τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἄδρά καὶ οἱ πτυχὲς ἐντελῶς σχηματικὰ ἀποδομένες μὲ χαρακτὲς γραμμῆς.

Ὁ ἥθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τῆς «παχείας γραδός». (Παράλληλα: MINC², NM1-μωσαϊκὸ Διοσκουρίδῃ, ὅπου ὑπάρχει ὄχι μόνον καταπληκτικὴ ὁμοιότητα στὴν ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσωπείου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια ρούχα, φορεμένα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο-MINC², YM 2—μωσαϊκὸ Μενάνδρου στὴ Μυτιλήνη—MOMC³, 140, ST 13b (πρωιμότερο) καὶ Mollard-Besques, iii, πίν. 329g).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

37. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εὐρ. K3689). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἥθοιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,046 μ. Γκριζωπὸς πηλός. Σῶζεται ἀκέραιο. Στὸ πάνω μέρος τῆς πίσω ὀψης ὑπάρχει μία μικρὴ ὀπή.

Μὲ μοναδικὴ ἐπιμέλεια ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ κόμμωση· τὰ μαλλιά, χτενισμένα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, χωρίζονται σὲ ὀχτὼ φέτες καὶ ἀποδίδονται μὲ μικρές, χαρακτές, πλάγιες, παράλληλες γραμμές. Πάνω ἀπὸ τὴν κορυφὴ δένονται σ' ἓνα στρογγυλὸ, πλατὺ, κότσο. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ. Τὰ φρύδια δηλώνονται μὲ δύο ἐξάρματα στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τοῦ μετώπου. Τὰ μάτια εἶναι ὀμφαλοσχημα καὶ ἔχουν παχιά, τονισμένα βλέφαρα. Μακριὰ μύτη. Τὸ στόμα εἶναι μικρὸ καὶ ἀνοιχτό, μὲ λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὸ πηγούνη.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τῆς «ψευδοκόρης». (Ἀκριβὲς παράλληλος: «Meligunis Lipára», πίν. CXCH, 5-6).

2ος αἰ. π.Χ.

38. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εὐρ. E 2470). Κεφάλι κωμικοῦ ἥθοιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Μ/34, στρ. 1. Ὑψ. 0,038 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Εἶναι λίγο καταστρεμμένο στὴ μύτη καὶ στὸ μέτωπο. Ἡ πίσω ὀψὴ δὲν εἶναι πλάσμενη. Συμπαγές.

Μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ κόμμωση: τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους, χωρίζονται στὴ μέση καὶ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καλύπτοντας τὰ αὐτιά· στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ μαζεύονται σ' ἓνα ἔξαρμα ποῦ εἶναι στολισμένο μ' ἓνα κόσμημα ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο σφαιρικὰ ἐντικείμενα. Τὰ μάτια εἶναι ὀμφαλοσχημα καὶ ἔχουν παχιά βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μακριά· τὰ ρουθούνια ἀποδίδονται μὲ δύο ὀπές. Τὸ στόμα ἀνοιχτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ χεῖλη. Στρογγυλὸ πηγούνη.

Τὸ ἐντελὲς ἰδιόμορφο χτένισμα συναντᾶται σὲ πήλινα εἰδῶλα τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὅπως σημειώνει ἡ D. B. Thompson, «Troy, Supple-

mentary Monograph 3», Princeton 1969, σ. 42: «Οἱ ἄκρες τῶν μακριῶν μαλλιῶν σχηματίζουν ἓνα ἔξαρμα πάνω στοῦ κεφάλι ὅπου δένονται, ἀλλὰ ἀντὶ νὰ κυματίζουν ἐλεύθερες, δημιουργοῦν κυματοειδεῖς βοστρύχους τακτοποιημένους ὁλόγυρα στοῦ ἔξαρμα» (Thompson, «Troy, Supp. Monograph 3», πίν. XLIV, 206. V. Poulsen, «Catalogue de terres cuites grecques et romaines», Copenhagen 1949, σ. 40-41, πίν. XLV, TK, 63/2).

Στὶς θεατρικὲς μορφὲς τὸ χτένισμα εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. Ὁ ἠθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τῆς «ψευδοκόρης». (Παράλληλα: MINC² 62, BT7. MINC², 66, XT1—τὸ β' προσωπεῖο τῆς πρώτης σειρᾶς. MINC², 168, XS2). Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

39. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2744) Προσωπεῖο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ. Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, K/46. Ὑψ. 0,091 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται ἀκέραιο. Δύο μικρὲς ὀπές γιὰ ἀνάρτηση ὑπάρχουν στὸ πάνω μέρος τῆς πίσω ὀψης.

Ἡ κόμμωση ἔχει ἀποδοθεῖ μὲ ἐπιμέλεια: τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ὀχτῶ φέτες πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, δένονται σὲ κότσο ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ κυματοειδεῖς βοστρύχους ἀρκετὰ πίσω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ, ἀφήνοντας ἀκάλυπτα τὰ αὐτιά. Στὸ δεξιὸ αὐτὶ διακρίνεται τὸ σκουλαρίκι ποῦ ἔχει τὴ μορφή δίσκου· στὸ ἀριστερὸ αὐτὶ ὑπάρχει, στὴ θέση τοῦ σκουλαρικιοῦ, μιὰ μικρὴ ὀπή ποῦ δείχνει ὅτι τὰ κοσμήματα αὐτὰ εἶχαν φτιαχτεῖ χωριστὰ ἀπὸ τὸ προσωπεῖο. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ φρύδια δηλώνονται μὲ δύο ἑξάρματα στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τοῦ μετώπου καὶ ἀκολουθοῦν τὴ γραμμὴ τῶν πάνω βλεφάρων. Τὰ μάτια εἶναι ἀμυγδαλόσχημα καὶ ἔχουν παχιά βλέφαρα. Μακριὰ, ὁμορφὴ μῦτη. Ἀνοικτὸ, μικρὸ στόμα. Στρογγυλὸ πηγούνι.

Τὰ μαλλιά τῆς μορφῆς εἶναι χτενισμένα σὲ «melon». Σ' αὐτὸ τὸ χτένισμα «τὰ μαλλιά διαιροῦνται σὲ πλατιεῖς φέτες ποῦ συνήθως ἀπὸ τὸ ἓνα αὐτὶ μέχρι τὸ ἄλλο εἶναι ὀχτῶ» (Thompson, «Troy, Supplementary Monograph 3», σ. 38).

Τὸ κεφάλι μιᾶς γυναικείας μορφῆς μὲ χτένισμα ἀκριβῶς ὅμοιο μ' αὐτοῦ τοῦ προσωπεῖου δημοσίευσε ὁ R. Kekulé, «Die antiken Terrakotten II», Stuttgart 1884, πίν. XIV, 8.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐταιριδίου». (Παράλληλα: MINC², 133, IT 28· 154, UT 86· 183, MN1· 183, NM2).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

40. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 1977/113). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,086 μ. Καφετῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Σῶζεται ἀκέραιο.

Πρόκειται για τὸ προσωπεῖο μιᾶς νέας γυναίκας.

Μὲ μοναδικὴ ἐπιμέλεια ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ κόμμωση: τὰ μαλλιά χωρίζονται στὴ μέση καί, τακτοποιημένα σὲ λεπτούς, κυματοειδεῖς βοστρύχους, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο· στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλίου μαζεύονται σὲ κότσο πού στὴ βάση του δένεται μὲ μιὰ πλατιά ταινία διακοσμημένη μὲ στρογγυλὰ ἐξάρματα, τοποθετημένα κατὰ διαστήματα. Στὴν ἀριστερὴ πλευρά, κάτω ἀπὸ τὸ χτένισμα, διακρίνεται τὸ σκουλαρίκι πού ἔχει μορφὴ δίσκου. Τὸ σκουλαρίκι τοῦ δεξιοῦ αὐτιοῦ λείπει. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ μάτια ἀμυγδαλόσχημα μὲ τονισμένα, παχιά βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μακριά· τὰ ρουθούνια δηλώνονται μὲ δύο ὀπές. Μεγάλο, ἀνοικτὸ στόμα μὲ παχιά χεῖλη.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «λαμπαδίου». (Γιὰ ἓνα ὅμοιο χτένισμα, μὴ θεατρικοῦ προσωπείου, Thompson, «Troy, Supplementary Monograph 3», πίν. XLIII, 204. Παράλληλα: TK, 421/6 καὶ WAM, C 5 πού ὁ Webster χαρακτηρίζει σὰν ψευδοκόρη).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

41. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. E2589). Τμῆμα ἀπὸ εἰδῶλιο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Μ/42. Ὑψ. 0,053 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μόνον τὸ κεφάλι καὶ τὸ ἀνυψωμένο δεξιὸ χέρι τοῦ ἠθοποιοῦ.

Ὁ ἠθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει τὸ δεξιὸ του χέρι πάνω στὸ κεφάλι του.

Φορᾷ τὸ προσωπεῖο μιᾶς νέας γυναίκας. Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ἀκατάστατους, κυματοειδεῖς βοστρύχους πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο· πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο μαζεύονται σὲ ἓνα ἔξαρμα. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια παχιά, ἀποδομένα σὲ ἀνάγλυφο. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη καὶ πλατιά στὴν ἄκρη της. Ἀνοικτὸ στόμα. Εἶναι ντυμένος μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Τὸ ἱμάτιο καλύπτει τὸ κεφάλι, πίσω ἀπὸ τὸ ἔξαρμα τῶν μαλλιῶν. Ὁ χιτῶνας διακρίνεται πάνω στὸ βραχίονα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ.

Φορᾷ τὸ προσωπεῖο τῆς «β' ψευδοκόρης» (TK, 421/9).

Πρῶμο ἐλληνιστικὸ.

42. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 2168). Τμῆμα ἀπὸ εἰδῶλιο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Ν/21-22. Ὑψ. 0,037 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Σῶζεται μόνον τὸ κεφάλι, οἱ ὅμοι καὶ τὰ χέρια. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Ὁ ἠθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει ἐνωμένα τὰ δύο του χέρια πάνω ἀπὸ

τὸ κεφάλι. Τὸ προσωπεῖο πού φορᾷ δείχνει ὅτι ὑποδύεται ἓνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπεῖου εἶναι ἀσαφῆ. Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα ὀλόγυρα στὸ προσωπεῖο καὶ μαζεύονται σ' ἓνα ἑξαρμα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη. Πάνω στοὺς ὤμους διακρίνονται οἱ πτυχές ἀπὸ τὸ ροῦχο πού φορᾷ.

Ἑλληνιστικό.

ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑ

1. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε2532). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2, Α/38, στρ. 3. "Υψ. 0,044 μ. Ἄνοι-
χτόχρωμος καφετῆς πηλός. Λευκὸ ἐπίχρισμα σ' ὅλη σχεδὸν τὴν ἐπιφά-
νειά του. Σῶζεται ἀκέραιο. Στὸ πάνω μέρος τῆς πίσω ὀψης ὑπάρχει μιὰ
μικρὴ ὀπή, ἐνῶ τὰ ἴχνη μιᾶς δεύτερης διακρίνονται λίγο μακρύτερα ἀπὸ
τὴν πρώτη· ἴσως εἶναι ὁπὲς ἀναρτήσεως. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά εἶναι ἀραιά, χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλίου πρὸς
τὸ μέτωπο, καὶ ἀφήνουν ἀκάλυπτα τὰ αὐτιά πού εἶναι πολὺ μεγάλα καὶ σὲ
διαφορετικὸ ὕψος τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀφοῦ τὸ ἀριστερὸ βρίσκεται ψηλό-
τερα ἀπὸ τὸ δεξιόν. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες.
Τὰ φρύδια εἶναι παχιά καὶ βαριά, διαφορετικὰ στὸ σχῆμα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο·
τὸ δεξιὸ σχηματίζει κανονικὴ καμπύλη, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸ εἶναι μιὰ κυματοει-
δὴς γραμμὴ. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, ἔχουν τονισμένα βλέφαρα καὶ ἐξογκω-
μένους βολβούς. Ἡ μύτη μεγάλη, στρογγυλὴ στὴν ἄκρῃ τῆς, στραβώνει
ἐλαφρὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὸ στόμα μεγάλο, ἀνοικτό, ἔχει πολὺ χοντρά χεῖλη.
Μικρὸ, τετράγωνο πηγούνι. Ἀγένειος.

Ἑλληνιστικό.

2. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε917) Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Δρόμος ΙΑ, ζώνη 72-74. "Υψ. 0,04 μ. Ἄνοι-
χτόχρωμος πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Ἰχνη λευκοῦ
ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μόνο τὸ κεφάλι, ὁ δεξιὸς ὄμος καὶ τὸ δεξιὸ χέρι
ἀπὸ τὸν ἀγκώνα περίπου. Ἡ πίσω ὀψὴ δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Ὁ ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πάνω καὶ νὰ τὸ
γέρνει πρὸς τὸν ἀριστερὸ ὄμο, ἀκουμπώντας τὸ δεξιὸ χέρι πάνω στὸ δεξιὸ
του ὄμο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλίου πρὸς τὸ μέτωπο,
ἀφήνουν ἀκάλυπτα τὰ μεγάλα αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλόν. Τὰ φρύδια
παχιά καὶ βαριά· τὸ δεξιὸ σχηματίζει ὑψηλότερη καμπύλη ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ
καὶ εἶναι παχύτερο ἀπὸ αὐτό. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν ἐξογκωμέ-
νους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρὴ, ἐπίπεδη στὴν ἄκρῃ τῆς· τὰ ρουθούνια

δηλώνονται με δύο όπες. Το στόμα είναι έντελως ανοιχτό και έχει παχιά χείλη· μέσα του διακρίνονται ή γλώσσα και τὰ δόντια. Στρογγυλό πηγούνι. Ἄγενειος. Το κεφάλι είναι κολλημένο πάνω στο σῶμα. Οἱ πτυχές πού φαίνονται πάνω στο δεξιό ὦμο είναι ἑνὸς μανδύα πού ἔδενε στο λαιμό καί, πάνω ἀπὸ τοὺς ὦμους, ἔπεφτε πίσω στὴν πλάτη.

Ἑλληνιστικό.

3. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὔρ. Ε1023). Κεφάλι ταχυδακτυλουργοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι₂, στρ. 1. Ὑψ. 0,046 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ πορτοκαλιοῦ χρώματος. Σῶζεται ἀκέραιο. Ἡ πίσω ὄψη δεν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Εἶναι τὸ κεφάλι ἑνὸς παιδιοῦ πού εἰκονίζεται μ' ἓνα μικρὸ τόπι μέσα στο ἀνοικτὸ τοῦ στόμα.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλίου πρὸς τὸ μέτωπο, εἶναι κοντὰ καὶ ἀραιὰ καὶ ἀποδίδονται μὲ χαρακτὲς γραμμές. Τὸ μέτωπο ὑψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ δύο παράλληλες ρυτίδες. Τὰ μάτια κανονικὰ στο σχῆμα τους μὲ παχιά, τονισμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλῃ, πλαταίνει στὴν ἄκρῃ της· τὰ ρουθούνια εἶναι πολὺ μεγάλα καὶ δηλώνονται μὲ δύο όπες. Ἐντελῶς χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ τεράστια αὐτιά. Μέσα στο ἀνοικτὸ στόμα εἶναι τὸ τόπι πού τὸ συγκρατεῖ μὲ τὰ χεῖλη. Μικρὸ, στρογγυλὸ πηγούνι.

Ἑλληνιστικό.

4. Μουσείο Πέλλας (Ἀρ. Εὔρ. Ε3380). Κεφάλι ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Ὑψ. 0,046 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, κακῆς ποιότητος. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται μέχρι τὴ βάση τοῦ λαιμοῦ. Ἡ πίσω ὄψη εἶναι σχηματικὰ ἀποδομένη. Συμπαγές.

Τὸ κεφάλι γέρνει πρὸς τὰ δεξιὰ του. Ὑπάρχει μιὰ γραμμὴ, σὰν αὐλάκι, πάνω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλίου πού φτάνει στὰ πλάγια μέχρι τὰ αὐτιά. Δύο μικρὲς όπες ὑπάρχουν στὰ σημεῖα κάτω ἀπὸ τὰ αὐτιά. Τὸ κεφάλι εἶναι φαλακρό. Πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, πού ἔχει μιὰ κλίσῃ πρὸς τὰ πίσω, τὸ κρανίο σχηματίζει ἓνα ἐξόγκωμα. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ δύο βαθιές, καμπυλόγραμμες, παράλληλες ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς, ἔξεργες γραμμές, διαφορετικὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Μία μικρὴ ρυτίδα ὑπάρχει κάθετα ἀνάμεσα στὰ φρύδια. Τὰ μάτια εἶναι μικρά· τὰ βλέφαρα πολὺ φουσκωμένα. Ἡ μύτη, πολὺ μεγάλῃ καὶ γαμψή, πλαταίνει στο κάτω ἄκρο της· τὰ πτερύγια εἶναι ἰδιαίτερα τονισμένα. Τὰ μάγουλα φουσκωμένα· στο κάτω μέρος τους ὑπάρχει μιὰ γραμμὴ πού φαίνεται νὰ εἶναι συνέχεια ἐκείνης πού ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλίου. Ἡ γραμμὴ αὕτῃ προσδιορίζει τὸ κάτω ὄριο τοῦ προσώπου πού φοροῦσε ὁ ἡθοποιός. Τὸ προσῶπειο καλύπτει τὸ μέτωπο, τὰ μάγουλα καὶ τὴ μύτη. Ἀφήνει ἀκάλυπτα τὸ στόμα

καὶ τὸ πηγούνι. Τὸ στόμα εἶναι μικρὸ καὶ ἔχει τὸ σχῆμα μιᾶς καρδιάς. Ἔτσι ὅπως «μαζεύεται» ἴσως ὁ ἥθοποιὸς σφύριζε. Μικρὸ, στρόγγυλο πηγούνι. Ἀγένειος.

Πρόκειται γιὰ ἥθοποιὸ τῆς Atellana ποῦ φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ Mac-cus. Ὁ Maccus εἶναι ὁ πρόγονος τοῦ Πουλτσινέλλα τῆς Comedia dell'arte ποῦ ἀνῆκε στὴν ὁμάδα τῶν δούλων. Ἦταν ἥρωας «ἄπληστος καὶ χοντροκέφαλος». (Παράλληλα: P. Ghiron-Bistagne, «Les demi-masques», RA 1970², σ. 279, εἰκ. 34. Γιά μεταγενέστερες ἐπιβιώσεις τοῦ τύπου στὴν Comedia dell'arte, Ph. Hartnoll, «Ἱστορία τοῦ θεάτρου», ἑλλην. μετάφραση, Ἑκδόσεις Ὑποδομή, Ἀθήνα 1980, σ. 77, εἰκ. 69).

Χρονολογεῖται στὸν 1ο αἰ. π.Χ.

Ἑλληνιστικό.

5. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. 1348). Κεφάλι κωμικοῦ ἥθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Τετρ. 2 Κ-Λ/24-25. Ὑψ. 0,044 μ. Κόκκινος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικὸ του. Λεῖπει τμῆμα ἀπὸ τὸ πηγούνι καὶ τὸ κάτω δεξιὸ μέρος ἀπὸ τὸ μάγουλο. Ἡ πίσω ὀψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Τὸ κρανίον εἶναι φαλακρό. Πάνω ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ μέτωπο καὶ μέχρι τὰ αὐτιά αὐλακώνεται ἀπὸ μιὰ βαθιὰ γραμμὴ. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι δύο ἐλαφρὰ ἐξάρματα στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τοῦ μετώπου. Τὰ μύτια εἶναι μικρά καὶ ἔχουν παχιά βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλη, στραβώνει πρὸς τὰ ἀριστερά καὶ ἔχει μεγάλα ρουθούνια. Τὸ στόμα εἶναι μικρὸ καὶ ἀνοικτό· τὸ πάνω χεῖλος προεξέχει. Στρογγυλὴ μικρὴ γενειάδα(.). Στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ διακρίνεται τὸ αὐτὶ τῆς μορφῆς, ποῦ στὴ δεξιὰ πλευρὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα ἔξαρμα.

Δὲν φορᾷ κάποιο ἀπὸ τὰ γνωστὰ προσωπεῖα.

Ἑλληνιστικό.

6. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εὐρ. Ε1718). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἥθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Ι, Ὁδὸς ΙΔ, ζώνη 76-78. Ὑψ. 0,041 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Βρέθηκε σπασμένο σὲ δύο κομμάτια ποῦ κολλήθηκαν. Λεῖπει τὸ κεφάλι, τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω, τὸ κάτω τμῆμα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ καὶ τὰ πόδια. Κοίλο.

Ὁ ἥθοποιὸς εἰκονίζεται ὀρθίος καὶ κρατᾷ μὲ τὸ ἀριστερὸ του χέρι κάποιο δυσδιάκριτο ἀντικείμενο.

Φορᾷ κατάσαρκα ἓνα παράξενο ροῦχο ποῦ καλύπτει τὸ τμῆμα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ στήθη καὶ τὴν κοιλιὰ ποῦ εἶναι φουσκαμένη. Τὸ ροῦχο θυμίζει τὴ σημερινὴ ἐνδυμασία τῶν παλαιστῶν καὶ τῶν ἀθλητῶν τῆς ἄρσεως βαρῶν. Τὸ δεξιὸ χέρι εἶναι κολλημένο πάνω στὴ δεξιὰ πλευρά. Μὲ τὸ ἀριστε-

ρὸ κρατᾶ, ἀκουμπώντας το πάνω στὸ σῶμα, ἓνα μεγάλο, δυσδιάκριτο ἀντικείμενο.

Ἑλληνιστικό.

Τὰ δύο κεφάλια τῶν ἡθοποιῶν ποὺ παρουσιάστηκαν (E2523 καὶ E917) φοροῦν προσωπεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνταποκρίνονται στὶς περιγραφὲς τῶν παραδοσιακῶν ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ «Ὄνομαστικό» τοῦ Πολυδεύκη. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀνάλογα προσωπεῖα δὲν συναντῶνται σὲ πήλινα εἰδῶλια ἡθοποιῶν ἢ σὲ θεατρικὲς μορφὲς πάνω σὲ ἀγγεῖα, νομίσματα, λυχνάρια ἢ ἀνάγλυφα.

Τὸ γεγονὸς ὅτι φοροῦν προσωπεῖα μὲ ἀνοικτὸ στόμα δὲν ἀφήνει καμία ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιοὺς τοῦ θεάτρου. Μάλιστα ὁ δεῦτερος εἰκονίζεται σὲ στιγμή δράσης.

Ἔτσι διαπιστώνεται ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραδοσιακὰ προσωπεῖα, ὑπῆρχαν στὰ ἑλληνιστικὰ χρόνια καὶ ἄλλα, μὲ γελοιογραφικὰ ἀποδομένα τὰ χαρακτηριστικά τους. Τὸ πρόβλημα εἶναι σὲ τί εἶδους θεατρικὰ ἔργα χρησιμοποιοῦνταν αὐτά, ἀφοῦ ἔχουν μὲ βεβαιότητα ἀναγνωριστεῖ τὰ προσωπεῖα ποὺ φοροῦσαν οἱ ἡθοποιοὶ τῆς τραγωδίας καὶ τῆς κωμῆς.

Μιά ὁμοία μορφή σὲ μοῦστο βρίσκεται στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης. Δὲν εἶναι γνωστὴ ἢ προέλευσή της, γιατί προέρχεται ἀπὸ κατάσχεση (ΑΔ 24, 1969, χρονικὰ Β2, σ. 291).

Μιά σειρά τέτοιων μορφῶν δημοσιεύεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν J. Chesterman, «Classical Terracotta Figures», London 1974, εἰκ. 92 καὶ τὸν Winter, TK, 455. Ὁ Winter τὶς χαρακτηρίζει καρικατοῦρες δούλων.

Ὁ ὅρος καρικατούρα εἶναι ὅμως πολὺ ἐλαστικός, ἀφοῦ γιὰ νὰ χαρακτηριστεῖ ἓνα ὄν σὰν τέτοιο πρέπει νὰ ἔχει ἀποδοθεῖ γελοιογραφικά· ἢ γελοιογραφικὴ ὁμῶς ἀπόδοση δὲν πετυχαίνεται μόνο μὲ τὴν ἀφύσικη παρουσίαση τῶν ἰδίων τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ὄντος, ἀλλὰ καὶ μὲ ἓνα προσωπεῖο ποὺ θὰ κάλυπτε τὸ φυσικὸ καὶ θὰ τὸ παρουσίαζε ἀφύσικο καὶ γελοῖο. Ἄν δεχτοῦμε ὅτι οἱ μορφὲς αὐτὲς φοροῦν προσωπεῖα, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἀνοικτὰ στόματα, τότε εἶναι καθ' ὅλα λογικὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἐπαίρναν μέρος σὲ θεατρικὲς παραστάσεις, μὲ ἔργα ποὺ ἀκολουθοῦν ἴσως τοὺς κανόνες τῆς Ν. Κωμῆς, δὲνμποροῦσαν ὅμως νὰ συγκριθοῦν μὲ τὰ ἐπίσημα δράματα τῶν ἐπώνυμων δημιουργῶν.

Ὁ Webster στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ MOMC³, σ. 2, ἀποκλείει τὴν ὑπάρξη τοπικῆς κωμῆς στὴ Μακεδονία. Συγχρόνως, ἐπισημαίνοντας τὸ πρόβλημα ποὺ ὑπάρχει στὸ διαχωρισμὸ ἀνάμεσα στὸ δραματικὸ καὶ τὸ μὴ δραματικὸ (θεατρικὸ καὶ μὴ θεατρικὸ) ὑποστηρίζει ὅτι «ὀρισμένοι θεατρικοὶ χαρακτήρες μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν καρικατοῦρες, ὅπως καὶ σίγουρα συνηθισμένοι τύποι μποροῦν νὰ ἔχουν μιὰ δραματικὴ ἔκφραση».

Γιὰ τὰ δύο αὐτὰ κεφάλια ἀπὸ τὴν Πέλλα καὶ γιὰ τὴν προτομὴ τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης, δύο δυνατότητες ἐρμηνείας ὑπάρχουν. Ἡ μία, ποὺ ἔγινε κάποια προσπάθεια νὰ ὑποστηριχθεῖ, εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιούς θεατρικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα παίζονταν ἀκολουθώντας τὰ πρότυπα τῆς Ν. Κωμωδίας.

Ἡ ἄλλη εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιούς ποὺ φοροῦν προσωπεῖα τῆς Ν. Κωμωδίας, ἐντελῶς ὅμως παραποιημένα ἀπὸ τοὺς κοροπλάστες ποὺ μπερδεύαν τὸ θεατρικὸ μὲ τὸ γκροτέσκο.

Ὅπως δὲν ἔχει ἀπὸ τὴν Ν. Κωμωδία, ἀλλὰ γιὰ καρικοτοῦρες.

Στὴν κατηγορία αὐτὴ συμπεριλήφθηκαν καὶ δύο ἀκόμη κεφάλια. Τὸ ἕνα (E1023) δὲν παρουσιάζει κανένα πρόβλημα· πρόκειται γιὰ τὸ κεφάλι ἑνὸς ταχυδακτυλουργοῦ ποὺ εἰκονίζεται μ' ἕνα μικρὸ τόπι μέσα στὸ ἀνοιχτὸ τοῦ στόμα. Θυμίζει τὶς γνωστὲς ἐπιδείξεις θαυμαστοποιῶν σὲ τσίρκα, οἱ ὁποῖοι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ βγάλουν συνεχῶς πολυάρθρα, ὅμοια ἀντικείμενα ἀπὸ τὸ στόμα, τὶς τσέπες καὶ ἀπὸ μαγικὰ κουτιά ἢ νὰ τὰ καταπίνουν καὶ νὰ τὰ ἐξαφανίζουν.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ δεύτερο (E3380) ποὺ ἕνα ἀκριβῶς ὁμοίῳ τοῦ δημοσιεύει ἡ Μ. Bieber, «The Sculpture of the hellenistic age», New York 1955, σελ. 97, εἰκ. 385. Προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα σὰν «καρικοτούρα ἑνὸς ἡλίθιου».

Μιὰ προσεκτικότερη παρατήρηση ὅμως δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾷ προσωπεῖο ὅμοιο μὲ αὐτὰ ποὺ φοροῦσαν οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Comedia dell'arte, ὁπότε ἡ ἐρμηνεία τοῦ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴ μορφή ἐκείνη τοῦ ρωμαϊκοῦ θεάματος ἀπ' ὅπου κατάγεται ἡ Comedia dell'arte, δηλ. στὴν Ἀγροτικὴ φάρσα (Fabulla atellana) τῆς Νότιας Ἰταλίας.

Οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Atellana φοροῦσαν μισὰ προσωπεῖα ποὺ ἄφηναν ελεῦθερο τὸ στόμα καὶ τὸ πηγούνι. Τὸ προσωπεῖο αὐτὸ διαφύλαττε τὴν ἀνωνυμία τοῦ ἡθοποιοῦ ποὺ ἔκανε ἀπρεπὴ ἀστεῖα, ὅπως οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κωμωδίας (στὰ ρωμαϊκὰ πιά χρόνια, ὁπότε ἡ ἑλληνικὴ κωμωδία εἶναι γνωστὴ σὰν Fabulla Palliata) καὶ τοῦ σατυρικοῦ δράματος, μοτίβα τῶν ὁποίων ἡ Atellana σίγουρα χρησιμοποιοῦσε. Οἱ κυριότεροι χαρακτήρες τῆς Atellana ἦταν οἱ: Maccus, Bucco, Pappus, Dossennus, δηλ. οἱ: Πουλτσινέλλα, Ἀρλεκίνος, Πανταλόνε καὶ Ντοτόρε (il dottore = δικηγόρος) τῆς Comedia dell'arte. (Γιὰ τὶς μισὲς μάσκες καὶ τὴν Atellana: P. Ghiron-Bistagne, «Les demi-masques», RA 1970³, σ. 253-282, εἰδικότερα σ. 273-282. Ph. Hartnoll, «Ἱστορία τοῦ θεάτρου», ἑλλ. μτφρ., Ἐκδόσεις Ὑποδομή, Ἀθήνα 1980, σ. 31, 33. Bieber, «Theater»², 148, 160, 247, καὶ F. H. Sandbach, «The Comic Theatre of Greece and Rome», London 1977, σ. 104-105).

ΑΜΦΙΠΟΛΗ

Α'. Παλαιά και Μέση Κωμωδία

1. Μουσείο Καβάλας (Αρ. Εύρ. 469Ε). Προσωπείο κωμικού ήθοποιου.

Από την Αμφίπολη. Ύψ. 0,076 μ. Πορτοκαλής-καφετής πηλός. Λευκό επίχρυσμα σε μεγάλο μέρος της επιφάνειάς του. Σώζεται άκέραιο. Ύπαρχει μιὰ μικρή όπή στην κορυφή του κεφαλιού.

Τό όσειδές σχήμα του προσωπίου επιτείνεται από τη μακριά γενειάδα. Τά μαλλιά είναι κοντά, χτενισμένα σε άκατάστατους βοστρύχους. Φορά ένα κυλινδρικό στεφάνι χαμηλά στο μέτωπο, όρατό και στην πλάγια άριστερή πλευρά. Τό μέτωπο είναι ύψηλό. Τά φρύδια, σε έξεργο ανάγλυφο, σχηματίζουν ένα V καθώς ένώνονται στο πάνω μέρος της μύτης και είναι διαφορετικά τό ένα από τό άλλο· τό δεξί είναι άνυψωμένο, τό άριστερό χαμηλωμένο σχηματίζει μιὰ μικρότερη καμπύλη. Τά μάτια είναι μεγάλη, με στρογγυλούς, έξογκωμένους βολβούς και τονισμένο περίγραμμα. Η μύτη είναι πολύ μικρή, επίπεδη στην άκρη της. Τά μύλα του προσώπου είναι τονισμένα, τά μάγουλα «ρουφηγμένα». Άνοικτό, μικρό στόμα. Μακριά γενειάδα που άποδίδεται με άκατάστατους, κυματοειδείς βοστρύχους.

Χρονολογείται στα 350 π.Χ.

Ο Webster, *Greek Dramatic Monuments from the Athenian Agora and Pnyx*, «Hesperia» 24 (1960) 270-272, Β22, πίν. 67, παρουσιάζει ένα προσωπίο πολύ όμοιο με αυτό. Άξίζει νά σημειωθεί ότι και στυλιστικά τά δύο προσωπία είναι όμοια.

Ο Webster λέει πως «τό προσωπίο αυτό δέν ανταποκρίνεται σε καμιά από τις περιγραφές που δίνει ό Πολυδεύκης». Μάλλον είναι μιὰ παραλλαγή του «Λυκομηδείου».

Βιβλιογραφία: Άδημοσίευτο.

2. Μουσείο Καβάλας (Αρ. Εύρ. 353Ε). Ειδώλιο κωμικού ήθοποιου.

Από την Αμφίπολη. Ύψ. 0,0126 μ. Καφετής-πορτοκαλής πηλός. Τό λευκό επίχρυσμα διατηρείται σ' όλη σχεδόν την επιφάνεια του ειδώλιου. Πολλά από τά χρώματα, με τά όποια ήταν βαμμένο τό ειδώλιο, διατηρούνται σε άρκετά σημεία. Σώζεται άκέραιο. Κοίλο. Η πίσω όψη είναι πιασμένη σχηματικά: κάτω από τό ίμάτιο διακρίνεται ή στάση της μορφής, ενώ στο κάτω μέρος έχουν άποδοθεί οί πτυχές του χιτώνα.

Ο ήθοποιός εικονίζεται όρθιος, με τό βάρος του σώματός του στο άριστερό πόδι, πάνω σε χαμηλή, όρθογώνια βάση. Τό προσωπίο που φορά, καθώς και ή ένδυμασία του, χιτώνας και ίμάτιο, δείχνουν ότι ύποδύεται ένα γυναικείο ρόλο.

Τό προσωπίο έχει σχήμα όσειδές. Πολύ προσεκτικά έχει άποδοθεί ή

κόμωση πού είναι βαμμένη με κόκκινο χρώμα: πάνω από το μέτωπο σχηματίζεται ένας μικρός όγκος, ενώ, στην κορυφή σχεδόν του κεφαλιού, σχηματίζεται ένα μικρό έξαρμα· στις πλευρές τὰ μαλλιά πέφτουν σὲ πλοκάμους πού φτάνουν μέχρι τὸ στήθος. Στὰ αὐτιά φορᾷ σκουλαρίκια πού ἔχουν τὴ μορφή δίσκων. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ μάτια μεγάλα. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη καὶ φουσκωμένη στὴν ἄκρη της. Τὸ πηγούνι τετράγωνο.

Φορᾷ χειριδωτό, ποδῆρη χιτῶνα, ἀνοικτοῦ μπλε χρώματος, ὅπως μπορούμε νὰ δοῦμε στὸ ὑψωμένο δεξι χέρι. Σχηματίζει V κάτω ἀπὸ τὸ λαιμό. Κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα πέφτει σὲ παράλληλες, κάθετες πτυχές. Ἀπὸ πάνω φορᾷ ἱμάτιο. Τὸ ἱμάτιο καλύπτει τὸ κεφάλι, τοὺς ὤμους καὶ τὰ χέρια τῆς μορφῆς, φτάνει μέχρι κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα, καὶ δένεται στὴ μέση σχηματίζοντας ἕνα τρίγωνο πού καλύπτει τὴ φουσκωμένη κοιλιά. Τὸ δεξι χέρι, λυγισμένο στὸν ἄγκωνα, ὑψώνεται πρὸς τὸ κεφάλι σὲ μιὰ στάση «ἀποκάλυψης» ἢ σὰν νὰ θέλει νὰ τακτοποιήσει τὸ ἱμάτιο πού κάλυπτε τὸ πίσω μέρος τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ ἀριστερό χέρι λυγίζει στὸν ἄγκωνα καὶ ἀκουμπᾷ πάνω στὸ ἰσχίο.

Κάτω ἀπὸ τὴν ὁμορφα ἀποδομένη πτύχωση τῶν ρούχων μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴ στάση τῶν ποδιῶν· τὸ δεξι πόδι, λυγισμένο ἐλαφρὰ στὸ γόνατο, εἶναι κάπως πιὸ μπροστὰ σὲ σχέση μετὰ τὸ στάσιμο ἀριστερό. Ἡ μορφή ἔχει ἀποδοθεῖ με μιὰ μοναδικὴ ἐπιμέλεια πού μπορούμε νὰ τὴ διαπιστώσουμε στὴ στάση καὶ στὴν πλούσια πτύχωση τῶν ρούχων.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο V γιὰ νὰ ὑποδυθεῖ τὸ ρόλο μιᾶς νέας γυναίκας. (Παράλληλα: MOMC², AT 101d, AT 102. MOMC³ AT 113d, AT 114).

Χρονολογεῖται στὰ 350-325 π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

Νέα Κωμοδία

1. Μουσείο Καβάλας (Ἀρ. Εὐρ. 2078π, 618Ε). Εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, ἀπὸ τάφο. Ὑψ. 0,012 μ. Πορτοκαλῆς-καφετῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σῶζεται ἀκέραιο. Κοῖλο μετὰ στρόγγυλη ὀπὴ ἀερισμοῦ στὴν πίσω ὄψη.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ MINC², 66, XT2.

Βιβλιογραφία: «Ἔργον» 1959, 39, εἰκ. 37.

2. Μουσείο Καβάλας (Ἀρ. Εὐρ. 2079π, 619Ε). Εἰδῶλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, ἀπὸ τάφο. Ὑψ. 0,012 μ. Πορτοκαλῆς-καφετῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Βρέθηκε σπασμένο σὲ πολλὰ κομμά-

τια πού κολλήθηκαν και σήμερα σώζεται ακέραιο· λείπει μόνο ένα μικρό τμήμα από το κάτω δεξί μέρος του βωμοῦ. Κοίλο με στρογγυλή ὀπὴ ἀερισμοῦ στὴν πίσω ὄψη.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι, ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο.

Βιβλιογραφία: «Ἔργον» 1959, 39, εἰκ. 37.

ΑΒΔΗΡΑ

Τραγωδία καὶ Σατυρικό Δράμα

1. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εὐρ.—). Κεφάλι νεαροῦ σατύρου.

Ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα, ἀπὸ τὸν τομέα I καὶ II, στὰ ΝΑ τῆς ἀρχαίας πόλης. Ὑψ. 0,035 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, καλῆς ποιότητάς. Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὴν πίσω ὄψη, ἀπὸ τὸ πάνω ἀριστερὸ μέρος τοῦ κρανίου. Συμπαγές.

Ὁμοιο μὲ τὸ Δ. Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», Ἀθήνα 1960, σ. 46 καὶ 69, Β121, πίν. 27 καὶ ΜΙΤS², 55, ΧΤ1 στραμμένο ὅμως στὰ δεξιὰ του. Διαφορὰ ὑπάρχει στὴν ἀπόδοση τῶν μαλλιῶν, στὸ κέντρο πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο: σχηματίζονται δύο φλογόσχημα ἐξάρματα πού ἐνώνονται καὶ εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα, πού πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο. Ἐπίσης, τὰ αὐτιά εἶναι χαμηλότερα σὲ σχέση μὲ τὸ προηγούμενο.

Χρονολογεῖται στὰ 150-100 π.Χ.

Βιβλιογραφία: BCH 86 (1962), 842, εἰκ. 15 καὶ σημ. 1.

Νέα Κωμωδία

1. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εὐρ. 346π.) Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα. Ὑψ. 0,035 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πλευρά. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Ὁ ἡθοποιὸς εἶναι φαλακρός. Τὰ φρύδια εἶναι ἀποδομένα ἀνάγλυφα. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλοὺς βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή. Τὸ στόμα μεγάλο καὶ ἀνοιχτό.

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰῶνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Δ. Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», Ἀθήνα 1960, σ. 69, Β115.

2. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εὐρ. 369π.) Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα. Ὑψ. 0,035 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὴν κάτω ἀριστερὴ πλευρά. Κοῖλο. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Ὁ ἡθοποιὸς εἶναι φαλακρός. Μαλλιά ὑπάρχουν στὶς πλευρὲς τοῦ προσωπείου, καλύπτουν τὰ αὐτιά καὶ φτάνουν μέχρι τοὺς ὠμούς. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ φρύδια, ἀποδομένα ἀνάγλυφα, ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴν

μύτη και ἀνυψώνονται. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρὴ καὶ ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα διάπλατα ἀνοιχτό. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «Μαίσωνα». (Παράλληλα: MINC², XT 9a. MINC², ZT 16).

Χρονολογεῖται στὰ 100 π.Χ.

Βιβλιογραφία: Δ. Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», Ἀθήνα 1960, σ. 69, B116.

3. Μουσεῖο Καβάλας (Ἀρ. Εὐρ. 3787). Τμήμα κωμικοῦ προσωπεῖου. Ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα. Ὑψ. 0,039 μ. Κιτρινωπὸς-καφετῆς πηλός. Ἰχνη μαύρου χρώματος στὰ φρύδια καὶ πάνω στὸ ἀριστερὸ βλέφαρο. Σῶζεται μόνο ἓνα μικρὸ τμήμα τοῦ προσωπεῖου. Λεῖπει ὅλη ἡ δεξιὰ πλευρά, τμήμα τῆς ἀριστερῆς καὶ ὅλο τὸ προσωπεῖο ἀπὸ τὴ μύτη καὶ κάτω. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά ἀφήνουν ἐλεύθερο τὸ μέτωπο καὶ σχηματίζουν ἓνα ἑξαρμα στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες ποὺ τὸ μήκος τους ἐλαττώνεται βαθμιαῖα πρὸς τὰ κάτω. Τὰ φρύδια ὑψώνονται σχηματίζοντας καμπύλες. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν διογκωμένους βολβούς. Οἱ κόρες τῶν ματιῶν εἶναι δύο κοιλώματα. Ἡ μύτη εἶναι μικρὴ καὶ σηκωμένη, ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 293, XT 31. M. Bieber, «Denkmaler zum Theaterwesen im Alterum», Berlin-Leipzig 1920, πίν. 73,2. T. Wiegand, H. Schrader, «Priene», Berlin 1904, εἰκ. 448. RM 46 (1931), 68, εἰκ. 20. C. Robert, «Die Masken der neueren attischen Komödie», Halle 1911, εἰκ. 2 καὶ 94).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰῶνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

4. Μουσεῖο Καβάλας (Ἀρ. Εὐρ. 3627). Κωμικὸ προσωπεῖο.

Ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα. Ὑψ. 0,038 μ. Καφετῆς πηλός. Λεῖπουν τμήματα ἀπὸ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρὰ καὶ τμήμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ προσωπεῖου.

Ἀνάγλυφα, βαριὰ φρύδια. Μεγάλα μάτια μὲ ἐξογκωμένους βολβούς καὶ τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων. Μεγάλῃ μύτη, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Ρυτιδιασμένα μάγουλα. Μεγάλο, ἀνοιχτὸ στόμα μὲ σαρκώδη χεῖλη.

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰῶνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

5. Μουσεῖο Καβάλας (Ἀρ. Εὐρ. 136E). Κωμικὸ προσωπεῖο.

Ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα. Ὑψ. 0,036 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνη ροῦ χρώ-

ματος. Λείπει όλη ή άριστερή πλευρά του προσωπείου. Μικρό τμήμα του λαιμού σώζεται κάτω από τη γενειάδα.

Τό προσωπείο είναι φαλακρό. Μαλλιά υπάρχουν πάνω στους κροτάφους και σκεπάζουν τά αυτιά. Τό μέτωπο αὐλακώνεται από ρυτίδες πού τό μήκος τους μειώνεται βαθμιαία πρὸς τά κάτω. Τά φρύδια είναι βαριά· ένώνονται πάνω από τή μύτη και σχηματίζουν ύψηλές καμπύλες. Τά μάτια είναι μεγάλα και έχουν τονισμένο τό περίγραμμα τών βλεφάρων. Ή μύτη είναι μικρή, επίπεδη στήν άκρη της. Τό στόμα άνοιχτό. Στρογγυλή γενειάδα.

Είναι τό προσωπείο του «Μαίσωνος». (Παράλληλα: TK, 415/1. G.R. Edwards, «Hesperia» Suppl. 10 (1956), 98, πίν. 41, άρ. 47. C. Robert, «Die Masken», δ.π., εικ. 25 και 27. TK, 427/5. V. Poulsen, «Catalogue de terres cuites grecques et romaines», Copenhagen 1949, πίν. 47, 85).

Χρονολογείται στο 2ο αιώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: 'Αδημοσίευτο.

6. Μουσείο Καβάλας ('Αρ. Εύρ.—). Κωμικό προσωπείο.

'Από τά Ήβδηρα. Ήψ. 0,024 μ. Πορτοκαλής πηλός. Λείπουν τά μαλλιά, έκτός από ένα μικρό τους τμήμα στο πάνω μέρος της άριστερης πλευράς. Λείπει τελείως ό λαιμός.

Τά μάτια της μορφής είναι μισόκλειστα. Έχουν πολύ παχιά βλέφαρα. Ή μύτη είναι μικρή και στρογγυλή στήν άκρη της. Τό στόμα άνοιχτό. Τά χείλη λεπτά. Φουσκωμένα μάγουλα. Στρογγυλό πηγούνι.

Είναι τό προσωπείο του «παραψήστου θεραπευνιδίου». (Παράλληλα: «Delos» 23, άρ. 1238, 1239, 1240. M. Bieber, «Denkmaler», δ.π., εικ. 107, 5-6. T. Wiegand, H. Schrader, «Priene», δ.π., εικ. 446).

Χρονολογείται στο 2ο αιώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: 'Αδημοσίευτο.

7. Μουσείο Καβάλας ('Αρ. Εύρ. 275π). Κεφάλι κωμικού ήθοποιού.

'Από τά Ήβδηρα. Ήψ. 0,04 μ. Κιτρινωπός-καφετής πηλός. Ήχη λευκού επιχρίσματος. Σώζεται άκέραιο μέχρι τή βάση του λαιμού. Κοίλο.

Τά μαλλιά, χτενισμένα σε σπείρα, πλαισιώνουν τό προσωπείο και σκεπάζουν τά αυτιά. Τό μέτωπο είναι χαμηλό. Τά μάτια έχουν στρογγυλούς βολβούς· οι κόρες τών ματιών είναι δύο όπές. Ή μύτη είναι μικρή, επίπεδη στήν άκρη της. Τό στόμα είναι άνοιχτό. Στρογγυλή γενειάδα.

Χρονολογείται στο 2ο αιώνα π.Χ.

Ό ήθοποιός φορά τό προσωπείο του «ήγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: «Delos» 23, άρ. 2219. C. Robert, «Die Masken», δ.π., σ. 56).

Βιβλιογραφία: 'Αδημοσίευτο.

8. Μουσείο Καβάλας ('Αρ. Εύρ. 1302Ε). Κεφάλι κωμικού ήθοποιού.

'Από τά Ήβδηρα. Ήψ. 0,02 μ. Κοκκινωπός πηλός. Ήχη μαύρου χρώ-

ματος. Σπασμένο στο κάτω άκρο της γενειάδας. Ἡ πίσω ὄψη εἶναι κομμένη κάθετα. Συμπαγές.

Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι καταστρεμμένη καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀκριβή περιγραφὴ τῶν χαρακτηριστικῶν. Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ σκεπάζουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὸ στόμα διάπλατα ἀνοιχτό. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ τῆς Νέας Κωμωδίας ποὺ φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος θεράποντος».

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀ δημοσίευτο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ διαίρεση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀναφέρεται στοὺς θεατρικοὺς τύπους. Θὰ ἐξεταστεῖ ἂν εἶναι ντόπιες παραλλαγές γνωστῶν ἀττικῶν ἢ μοναδικές παραλλαγές παραδοσιακῶν τύπων ἢ τοπικὰ ἀντίγραφα ἀττικῶν τύπων. (Στὴ διαίρεση αὕτὴ πολὺ βοήθησε ἡ εἰσαγωγή τοῦ Webster στὸ MOMC³, 1-4).

Ὀλυνθος

Ἀπὸ τὰ πῆλινα θεατρικὰ εἰδῶλια ποὺ βρέθηκαν στὴν Ὀλυνθο, τὰ δέκα ὀχτῶ εἶναι μοναδικές, ντόπιες παραλλαγές παραδοσιακῶν τύπων. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ μαρτυρεῖ γιὰ μιὰ ἰδιαίτερη ἀνάπτυξη τῶν τύπων καὶ τῶν προσωπείων τῶν δημιουργημένων ἀπὸ τὴν παράδοση γιὰ μιὰ ὁμως ντόπια παραγωγή.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς τὰ ὑπόλοιπα εἰσάχθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ (ἢ ἓνα ἢ δύο ἀπὸ τὴ Βοιωτία), γιὰτὶ δύο μῆτρες μαρτυροῦν γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ἐργαστηρίου πῆλινων εἰδωλίων· ἄλλωστε εἶναι ἀπίθανο ἓνας τόσο μεγάλος ἀριθμὸς εἰδωλίων ποὺ βρέθηκαν στὴν Ὀλυνθο νὰ ἔχουν εἰσαχθεῖ. Τὸ σὺλ, ὅσο καὶ ὁ πηλός, δείχνουν ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θεατρικὰ εἰδῶλια ἔγιναν στὴν Ὀλυνθο, ἀπὸ μῆτρες ποὺ κατασκευάστηκαν στὴν Ὀλυνθο ἀπὸ εἰδῶλια ποὺ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ ἢ ἀπὸ μῆτρες ποὺ φτιάχτηκαν ἐκεῖ, ἀντιγράφοντας ἀττικές, ἢ ἴσως σὲ μῆτρες ποὺ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ.

Πρῶτα πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν αὐτὰ τὰ εἰδῶλια ποὺ φτιάχτηκαν στὴν Ὀλυνθο. Γι' αὐτὰ δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε ἀκριβὴ παράλληλα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ. Πρέπει ὁμως ἰδιαίτερα νὰ τονιστεῖ ὅτι οὔτε τὰ προσωπεῖα ποὺ φοροῦν οἱ ἡθοποιοί, οὔτε τὰ κουστούμια, μαρτυροῦν γιὰ κάποιο τοπικὸ εἶδος κωμωδίας στὴν Ὀλυνθο (MOMC³, 2).

Στὴν ὁμάδα αὕτὴ ἐντάσσονται καὶ τὰ δύο πλαστικὰ ἀγγεῖα («Olynthus

XIV», 417-417a και «Olynthus VII», 404), είδος για το οποίο έχουμε μιὰ μοναδική πληθώρα τύπων.

Ἡ μοναδικότητα αὐτῶν τῶν εἰδωλίων ἔγκειται κύρια στὸν ἰδιαίτερο τρόπο πὺ ἔχουν ἀποδοθεῖ τὰ χαρακτηριστικά τῶν προσωπείων. Στὴν ὁμάδα αὐτὴ περιλαμβάνονται ἐπίσης τὰ: «Olynthus IV», 421· XIV, 388· XIV, 380H· VI, 288· IV, 392· XIV, 382· IV, 393· XIV, 384· XIV, 385-386. XIV, 390· IV, 387· XIV, 462. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὸ «Olynthus IV», 421, τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῶν εἰδωλίων αὐτῆς τῆς ὁμάδας εἶναι ὅτι θυμίζουν χάλκινα ἔργα. Ἐντελῶς μοναδικὸς εἶναι ὁ λεπτὸς τρόπος πὺ ἔχουν ἀποδοθεῖ τὰ χαρακτηριστικά τους: τὰ μαλλιά, τακτοποιημένα μὲ ἐπιμέλεια, ἀποδίδονται μὲ λεπτές, κυματοειδεῖς γραμμές· τὸ μέτωπο ἔχει μεγάλη κλίση πρὸς τὰ πίσω καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ πολλὰς ρυτίδες, πὺ ἀποδίδονται μὲ λεπτές γραμμές, παράλληλες στὶς κυματοειδεῖς γραμμές τῶν φρυδῶν· τὰ φρύδια ἐξέχουν ἔντονα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ μετώπου, ἀποδίδονται ἀνάγλυφα καὶ ἐνώνονται πρὸς τὸ πάνω μέρος τῆς μύτης· τὰ μάγουλα καὶ τὰ μῆλα τοῦ προσώπου χαρκτηρίζονται ἀπὸ ἔντονη πλαστικότητα· τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς καὶ ἡ Ἴριδα δηλώνεται χωριστὰ στὸ κέντρο τους· τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων εἶναι τονισμένο.

Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ τὸ «Olynthus IV», 421. Στὸ ἔκμαγμα μποροῦμε νὰ δοῦμε ὅτι ὁ ἡθοποιὸς φοροῦσε τὸ προσωπεῖο ἑνὸς νέου τῆς κωμῳδίας. Συγχρόνως ὁμως μᾶς δίνει καὶ μιὰ ἄλλη πληροφορία: ὅτι οἱ λεπτομέρειες ἀποδίδονται μὲ τὸ χέρι τοῦ κοροπλάστη.

Μιὰ δευτέρη ὁμάδα ἀποτελοῦν ἐκεῖνα τὰ εἰδώλια πὺ εἶναι τοπικὲς παραλλαγές ἀττικῶν τύπων καὶ φτιάχτηκαν στὴν Ὀλυνθο (MOMC³, 2 καὶ 101). Στὴν ὁμάδα αὐτὴ ἀνήκουν τὰ ἐξῆς: «Olynthus XIV», 364 B-C. VII, 297a-β. VII, 331.

Τὸ «Olynthus XIV», 364, B-C (μήτρα) εἶναι ἕνας μοναδικὸς τύπος δούλου τῆς κουζίνας πὺ κουβαλᾷ ἕνα στρογγυλὸ καλᾶθι πάνω στὸ κεφάλι του. Φορᾷ διαφορετικὸ προσωπεῖο, πὺ εἶναι μᾶλλον μιὰ παραλλαγή τοῦ προσωπείου K πὺ φοροῦν οἱ δούλοι πὺ μεταφέρουν ἀντικείμενα ὅπως αὐτός.

Τὸ «Olynthus VII», 331 εἶναι μιὰ τοπικὴ παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τὴν ἀττικὴ παράδοση θέματος τοῦ Ἡφαίστου πὺ ὀδηγεῖται στὸν Ὀλυμπο πάνω σ' ἕνα γαϊδουράκι. Τὸ ἴδιο θέμα τὸ ἔχουμε καὶ σὲ τέσσερα ἄλλα εἰδώλια («Olynthus VII», 330· VII, 332· XIV, 376· XIV, 377).

Μιὰ τρίτη ὁμάδα ἀποτελοῦν τὰ εἰδώλια αὐτὰ πὺ ἀποδίδουν ἡθοποιούς τῆς γνωστῆς ὁμάδας τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Νέας Ὑόρκης (Bieber, «Theater»², 185-191 καὶ 192-198), ὁπότε ἡ ἀττικὴ καταγωγή τῶν τύπων εἶναι ἀπόλυτα βέβαιη. Στὴν ὁμάδα αὐτὴ ἀνήκουν τὰ ἐξῆς: «Olynthus IV», 364, 404· VII, 308· XIV, 378 A-B, 378C, 380 A-C, 380E, 380G, 381-381A. ΑΔ 24 (1969) πίν. 302d. Πρόβλημα εἶναι ἂν τὰ εἰδώλια αὐτὰ ἔγιναν στὴν

᾽Ολυνθο ἢ ἦρθαν ἀπὸ τὴν Ἀττική. Τρία ἀπὸ αὐτά, τὸ «Olynthus IV», 364, τὸ IV, 404 καὶ τὸ VII, 308, ἔχουν εἰσαχθεῖ.

Τὸ «Olynthus IV», 364 εἶναι ἓνα ἔργο καλῆς ποιότητος, ἀρκετὰ μεγάλου μεγέθους —πράγμα ἀσυνήθιστο γιὰ τὰ θεατρικὰ εἰδώλια.

Γιὰ τὰ υπόλοιπα μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔγιναν στὴν ᾽Ολυνθο, εἴτε ἀπὸ μῆτρες ποὺ ἤλθαν ἀπὸ τὴν Ἀττική ἢ ἀπὸ μῆτρες ποὺ βγῆκαν ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα ἀττικά ἔργα. Δὲν ὑπάρχει ὅμως κανένας ἰδιαίτερος λόγος γιὰ νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὰ δὲν φτιάχτηκαν στὴν ᾽Ολυνθο.

Προβληματικός εἶναι ὁ ὕδροφόρος ἡθοποιός. Ὁ τύπος εἶναι ἀττικός, αὐτὴ ὅμως ἡ ἰσχυρὴ του κλίση πρὸς τὰ πίσω συναντᾶται μόνο σὲ μιὰ βοιωτικὴ παραλλαγή· ὁπότε τὸ ἔργο αὐτὸ προϋποθέτει ἓνα βοιωτικὸ πρότυπο.

Κοντὰ στὴν ομάδα τῶν ἡθοποιῶν, ποὺ εἰκονίζουσι τοὺς ἴδιους τύπους τῶν εἰδωλίων τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου, μπορούν νὰ ἐνταχθοῦν καὶ δύο εἰδώλια («Olynthus XIV», 381. «Olynthus XIV», 380E) ποὺ βρίσκονται πολὺ κοντὰ στὸ στῦλ τῶν εἰδωλίων αὐτῶν. Ὅπως ὅμως καὶ γιὰ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς προηγούμενης ομάδας, δὲν ὑπάρχει κανένας στοιχεῖο ποὺ νὰ μαρτυρεῖ ὅτι αὐτὰ δὲν ἔγιναν στὴν ᾽Ολυνθο.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι παρὰ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν θεατρικῶν εἰδωλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Μέσης Κωμωδίας, δὲν βρέθηκαν εἰδώλια ἡθοποιῶν τῆς τραγωδίας.

Θάσος

Πολὺ λίγα εἶναι τὰ θεατρικὰ εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν στὴ Θάσο. Πρόκειται μόνο γιὰ εἰδώλια τῆς Μέσης καὶ τῆς Νέας Κωμωδίας· δὲν βρέθηκαν καθόλου εἰδώλια Τραγωδίας.

Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τους καὶ ἡ περιορισμένη τυπολογία τους θὰ ὀδηγοῦσε στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ λίγα αὐτὰ εἰδώλια εἶναι εἰσαγμένα στὸ νησί, ἂν δὲν ὑπῆρχαν ὀρισμένα ποὺ εἶναι μοναδικὰ καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν μπορούν νὰ βρεθοῦν καθόλου παράλληλα. Ἐξάλλου, φαίνεται παράξενο νὰ μὴ κατασκευάζονταν τετρακόττες ἡθοποιῶν σ' ἓναν τόπο ὅπου ὑπῆρχε θέατρο, καὶ ὅταν εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς θασιακοὺς ἀμφορεῖς ἔφεραν μικρογραφικὰς εἰκόνες δραματικῶν προσωπείων.

Δὲν πρέπει νὰ φανεῖ περίεργη ἡ ἔλλειψη τραγικῶν πῆλινων εἰδωλίων. Αὐτά, καὶ ὅταν ὑπάρχουν, εἶναι πάντα πολὺ λίγα σὲ σχέση μὲ τὰ κωμικά, γεγονός ποὺ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ ἥρωες-τύποι τῶν κωμωδιῶν ἦταν ἀγαπητότεροι ἀπὸ τῆς τραγωδίας.

Σημαντικὸ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὰ λίγα αὐτὰ εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν καλύπτουν μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη χρονικὴ περίοδο, περίπου δύο αἰῶνων (4ος-2ος αἰ. π.Χ.).

Τὰ θεατρικὰ εἰδώλια τῆς Θάσου μπορούν νὰ ταξινομηθοῦν σὲ δύο κα-

τηγορίες. Μία εικονίζει τύπους γνωστούς από την αττική παράδοση. Τα είδωλα αυτά, όπως σημειώθηκε και για άλλους τύπους, κατασκευάστηκαν στη Θάσο από μητρες που ήρθαν από την Ἀττική ή από μητρες που βγήκαν πάνω σε εισαγμένα από την Ἀττική πήλινα είδωλα. Μπορεί όμως και να εισάχθηκαν κατευθείαν από την Ἀττική (MOMC³, AT23g, 78β, 113e, 116g).

Μία δεύτερη κατηγορία αποτελούν εκείνα τα πήλινα είδωλα, για τα οποία δεν μπορούν να προταθούν παράλληλα. Αυτά έγιναν με βάση τους γνωστούς τύπους, αφού εύκολα μπορούν να αναγνωριστούν τα προσώπια που φορούν, οι κοροπλάστες όμως αποδώσανε με ελευθερία τη στάση και τις λεπτομέρειες (MOMC³, WT¹, 2, 3, 4 και MINC², tT1).

Πέλλα

Στην Πέλλα, μέχρι και το 1980, είχε έρθει στο φως ένας αρκετά μεγάλος αριθμός πήλινων θεατρικών ειδωλίων που καλύπτουν μια χρονική περίοδο δύο περίπου αιώνων (4ος-2ος αι. π.Χ.).

Χαρακτηριστική είναι η κακή ποιότητα του πηλού και η αμέλεια της κατασκευής, όταν συγκρίνουμε τα έντελως ευτελή αυτά αντικείμενα με τις μοναδικές «Ἀφροδίτες» που βρέθηκαν στο χώρο αυτό.

Πέρα όμως από την αισθητική τους αξιολόγηση, τα αντικείμενα υπάρχουν μάρτυρες μιάς θεατρικής παράδοσης και πιστοποιούν το άνεβασμένο πολιτιστικό επίπεδο της πόλης.

Λίγα είναι τα είδωλα που εικονίζουν τύπους του σατυρικού δράματος και της τραγωδίας. Τα περισσότερα από αυτά χρονολογούνται στα ελληνιστικά χρόνια.

Το E2370 (και E2323 που είναι από το ίδιο καλούπι) είναι σίγουρα τύπος αττικός που έφθασε στην Πέλλα από την Ἀττική.

Τα άλλα, παπποσιληνοί κυρίως (E629, E73 και 3868) και ένα μικρό τμήμα από σάτυρο που χορεύει (E2756), συμπληρώνουν την εικόνα για το σατυρικό δράμα.

Ἀξιόλογα, και από την άποψη της ποιότητας της κατασκευής, είναι τα πήλινα είδωλα των ήθοποιων της τραγωδίας που, όπως είχαμε διαπιστώσει, είναι σπάνια.

Μοναδικό ως θέμα είναι το είδωλο του τραγικού Ἡρακλή, για το οποίο δεν υπάρχουν ακριβή παράλληλα. Ὁ ήθοποιος εικονίζεται ὄρθιος, ντυμένος με ποδήρη χιτώνα και λεοντή και κρατᾷ το ρόπαλο. Το E3447, τμήμα από ανάγλυφο, αναπαριστᾷ τὸν ήθοποιό σε στιγμή δράσης.

Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ειδωλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Μέσης Κωμωδίας καθιστᾷ ἀνέφικτη ὅποιαδήποτε διαίρεση σε ὁμάδες.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ τρία είδωλα που εικονίζουν τύπους ἀπὸ τὶς γνω-

στὲς ομάδες τῶν ἡθοποιῶν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Ὑόρκης (Bieber, «Theater»², εἰκ. 185-191 καὶ 192-198).

Πρόκειται γιὰ τὰ E2394, E771 καὶ E1157 ποὺ εἶναι σίγουρα ἀττικοὶ τύποι. Τὰ E2394 καὶ E1157, μὲ ἐλάχιστες παραλλαγές, εἰκονίζουν τὸν ἴδιο τύπο (Bieber, «Theater»², εἰκ. 189 καὶ 186 ἀνίστοιχα), τὸ E771 ὅμως εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος τύπος ποὺ καὶ ὁ ἡθοποιὸς τῆς Μητροπολιτικῆς ομάδας (Bieber, «Theater»², εἰκ. 196). Ἐπιπλέον, ἡ καλὴ ποιότητα τοῦ πηλοῦ δείχνει ὅτι ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν.

Τὸ E2997 καὶ 3362 εἰκονίζουν τὸ γνωστὸ θέμα τοῦ Ὑφαιστου, ποὺ πῆγαινε στὸν Ὀλυμπο μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Διόνυσου, γιὰ νὰ λύσει τὴ μητέρα του Ὑφρα ἀπὸ τὰ δεσμὰ ποὺ τῆς εἶχε ἐπιβάλλει γιὰ τιμωρία. Τὸ θέμα ἦταν, ὅπως εἶδαμε, πολὺ ἀγαπητὸ στοὺς κοροπλάστες τῆς Ὀλύνθου («Olynthus VII», 330-332 καὶ XIV, 376-377).

Τὸ 2997 ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν Ὀλυνθο καὶ εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος τύπος ποὺ καὶ τὰ ὀλυνθιακὰ (ἀπὸ αὐτὰ τὸ VII, 331 εἶναι παραλλαγή τοῦ τύπου, τὰ ἄλλα ἔχουν βγεῖ ὅλα ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι).

Πολλὰ καὶ ἀξιόλογα εἶναι τὰ πῆλινα εἰδώλια τῶν ἡθοποιῶν τῆς Ν. Κωμωδίας. Ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτά, πέρα ἀπὸ τὸν τύπο ποὺ παρουσιάζουν, ἐνδιαφέρουν καὶ γιὰ τὴν ἐπιμελημένη κατασκευὴ τους.

Δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερος λόγος ποὺ νὰ μᾶς κάνει νὰ ἀναζητήσουμε τὴν εἰσαγωγή τους ἀπὸ κάποιο μεγάλο, ἐλληνιστικὸ κέντρο. Ἀλλωστε, πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἐντελῶς μοναδικὰ καὶ τὰ παράλληλα ποὺ κάθε φορὰ προτείνονται δὲν βοηθοῦν παρὰ μόνο στὴν ἀναγνώριση τοῦ προσωπεῖου ἢ τῆ χρονολόγησής.

Τὸ κεφάλι μιᾶς ψευδοκόρης (K3689) εἶναι ὁμοιο μὲ ἓνα ἀπὸ τὴ Σικελία· εἰδώλια δύο «ἐπισείστων» (E1093 καὶ E2487) μὲ εἰδώλια τῆς Δήλου· τὰ E1352, 1124 καὶ 1335 θυμίζουν τύπους ποὺ συναντᾶμε στὴν Ἀμφίπολη· τὸ 4573 εἰκονίζει, χωρὶς καμιά σχεδὸν παραλλαγή, τὴν «παχεῖαν γραβὴν» ἀπὸ τὸ μωσαϊκὸ τοῦ Διοσκουρίδῃ· τὸ E1446 θυμίζει θεατρικοὺς τύπους τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας (Μύρινας).

Κοντὰ ὅμως σ' αὐτὰ ὑπάρχουν μερικὰ μοναδικὰ (π.χ. τὸ 3611, τὸ 1977/113, 2744 κ.ἄ.) ποὺ δείχνουν ὅτι οἱ κοροπλάστες ἐμπνέονταν τοὺς τύπους ἀπὸ τὸ θέατρο, ἀλλὰ τοὺς ἀπέδιδαν μὲ ἐλευθερία.

Ἐξάλλου, τὸ θέατρο τὰ χρόνια αὐτά, κρατώντας ὅ,τι τὸ παραδοσιακὸ ἦταν δυνατό νὰ ἐπιβιώσει μέσα στὸ καινούριο πνεῦμα τῆς Ν. Κωμωδίας, δὲν μένει πιά αὐστηρὰ προσκολλημένο στοὺς τύπους, ἀλλὰ τοὺς ἀναπλάθει μὲ πρωτοτυπία.

Ἀμφίπολη

Πολὺ λίγα εἶναι τὰ πῆλινα εἰδώλια ποὺ παρουσιάζονται ἐδῶ ἀπὸ τὴν

E 2370

E 2323

E 626

E 73

3868

E 100

E 3447

E 821

E 599

E 2756

76/264

E 1518

E 907

E 712

E 2445

E 714

E 2394

2997

E 771

3362

E 3222

E 838

E 171

E 3713

E 1520

E 3669

E 2848

E 4259

E 1457

E 72

E 2888

E 2225

E 2636

E 3029

E 3692

Πάνας από μωσαϊκό δάπεδο (Μουσείο Χανίων)

1352

E 1124

E 112

E 1093

E 2487

1106

E 559

E 559

E 650

E 2577

E 700

E 1635

E 2226

E 2810

E 1753

E 2111

E 2529

F 639

E 2432

E 3719

E 1449

E 4012

E 2191

E 1335

E 1675

2446

2497

E 3611

E 2592

E 1304

E 1446

E 3537

E 3256

3227

E 1257

E 3573

E 3689

E 2470

1977/113

E 2589

2168

E 2744

E 2523

E 917

E 1023

E 3380

E 1348

E 1718

E 469

353 E

E 2079π, 619 E

2078π, 618 E

Τραγωδία καὶ σατυρικό δράμα
(Ἰαβδύρα, ἀρ. 1)

3787

3627

136 E

—

275π

1302 E

Ἀμφίπολη, σημαντικά όμως, γιατί τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἰκονίζουν τύπους μοναδικούς τόσο τῆς Παλαιᾶς, ὅσο καὶ τῆς Νέας Κωμωδίας. Λείπουν ἐντελῶς εἰδώλια ἡθοποιῶν τῆς Τραγωδίας.

Τὸ MINC², XT17, παρουσιάζει ἕναν ἡθοποιὸ σὲ μιὰ στάση πού δὲν ἔχουμε σὲ κανένα ἄλλο σωζόμενο θεατρικὸ εἰδώλιο, μὲ τὸ προσωπεῖο G, πού, ἐνῶ σπάνια συναντᾶται σὲ τερρακόττες, εἶναι συνηθισμένο σὲ φλυακικὰ ἀγγεῖα. Τὰ δύο ὅμως ἄλλα ἔργα (ἀρ. 2 καὶ 3) δείχνουν ὅτι ἡ ἐπίδραση τῆς ἀττικῆς παράδοσης ἦταν ζωντανή καὶ σ' αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Μακεδονίας.

Ὅλα τὰ εἰδώλια πού εἰκονίζουν προσωπεῖα ἡ ἡθοποιούς τῆς Νέας Κωμωδίας εἶναι ντόπιες παραλλαγές τύπων, γιὰ τίς ὁποῖες δὲν μποροῦν νὰ προταθοῦν παράλληλα.

Ἐντελῶς ξεχωριστὸ καὶ σημαντικό εἶναι τὸ πλακίδιο μὲ τὰ ἑξὶ προσωπεῖα τῶν ἡθοποιῶν πού ἀνήκουν στοὺς ἥρωες τῆς ἰδίας κωμωδίας. Ὅπως τονίστηκε καὶ γιὰ τὸ MINC², XT27, τὰ ἔργα εἶναι μοναδικὰ γιὰ τὴν πολυχρωμία τους.

Μετὰ ἀπὸ τίς δύο ὁμάδες τῶν ἡθοποιῶν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Ὑόρκης εἶναι τὸ μοναδικὸ ἔργο πού μᾶς παρουσιάζει μαζὶ τοὺς ἥρωες τοῦ ἰδίου ἔργου.

**Αβδῆρα*

Ἡ ἀνασκαφὴ πού ἔκανε ὁ Λαζαρίδης (Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδῆρων», σ. 75-76) ἔφερε στὸ φῶς ἕνα ἀρχιτεκτονικὸ σύνολο πού δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ θρησκευτικὸ. Εἶναι «νησίς» ἰδιωτικῶν σπιτιῶν πού στὸ κεντρικὸ τους τμήμα—στὴν περιοχὴ τῶν χώρων 11-14—ὑποθέτει ὅτι ὑπῆρχε ἐργαστήρι κοροπλαστικῆς, ἀν καὶ δὲν βρῆκε τὸ καμίνι πού ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ τὸ ψήσιμο τῶν εἰδωλίων, ὅπως δὲν βρῆκε καὶ κομμάτια καθαροῦ πηλοῦ ἢ χρώματα πού θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχαν σ' ἕνα ἐργαστήρι.

Θεωρεῖ ὅμως τὴν ὑπόθεση νὰ ὑπῆρχε ἕνα ἐργαστήρι κοροπλαστικῆς τὸ 2ο αἰῶνα π.Χ. πολὺ πιθανή, στηριζόμενος στὴν ποικιλία τῶν τύπων καὶ στὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν εἰδωλίων πού σίγουρα δὲν κάλυπταν μόνο τίς ἀνάγκες τῶν σπιτιῶν.

Ἀναμφισβήτητο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ θρησκευτικὰ εἰδώλια τῶν Ἀβδῆρων ἔχουν γίνε ἀπὸ ντόπιο πηλό, ὁπότε σίγουρα ἔχουν κατασκευαστεῖ στὰ Ἀβδῆρα, κάτι πού δὲν μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ ὀρισμένα εἰδώλια τῆς Ὀλύνθου. Γι' αὐτὸ μαρτυροῦν καὶ δύο μητρες πού βρέθηκαν. Ἡ ποικιλία τῶν θεατρικῶν τύπων φανερῶνει ὅτι τὸ θέατρο βρισκόταν σὲ ἀνάπτυξη στὴν πόλιν αὐτὴ πού, ἐκτὸς ἀπὸ πλούσια, πρέπει νὰ ἦταν καὶ κέντρο καλλιτεχνικῆς ἀνάπτυξης.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θεατρικὰ εἰδώλια χρονολογοῦνται στὸ 2ο αἰῶνα π.Χ. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ὀρισμένα πού χρονολογοῦνται στὰ μέσα τοῦ 4ου

αίωνα π.Χ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ντόπια παραγωγή τους, μένει νὰ δοῦμε πόσα ἀπὸ αὐτὰ ἀπεικονίζουσι τύπους-παραλλαγὲς τῶν γνωστῶν ἀπὸ τὴ θεατρικὴ παράδοση, πράγμα πού θὰ βοηθοῦσε νὰ διαπιστώσουμε κάποια ἀνεξαρτοποίηση.

Θὰ ἰσχύσει καὶ ἐδῶ ἡ διαίρεση πού κάναμε γιὰ τὰ εἰδῶλια τῆς Ὀλύνθου, πρέπει ὅμως νὰ τονιστεῖ ὅτι ὅσον ἀφορᾷ αὐτὰ τῶν Ἀβδήρων, ἡ διαίρεση εἶναι πιὸ μόνιμη, ἀφοῦ γνωρίζουμε ὅτι ὁ πηλὸς εἶναι ντόπιος.

Γιὰ ἓνα μόνο εἰδῶλιο μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, γιὰ τὸ: Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδῶλια», Α3. Σ' αὐτὸ ἔχουμε τὸ γνωστὸ θέμα τοῦ ἡθοποιοῦ πού κρατᾷ στοὺς ὤμους τοῦ κάποιο ζῶο. Ὅπως σημειώνει ὁ Λαζαρίδης («Πήλινα εἰδῶλια Ἀβδήρων», σ. 16, σημ. 4) ἓνα εἰδῶλιο, φτιαγμένο ἀπὸ τὴν ἴδια μήτρα, βρέθηκε στὴν Ἀμφίπολη (Μουσεῖο Καβάλας, 2391π). Βρέθηκε ὅμως καὶ στὴν Ἀθήνα ἓνα τέτοιο εἰδῶλιο (TK, 414/2)· ἔτσι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ ἔργο εἰσαγμένο ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ. Ἐξ ἄλλου, ὁ πηλὸς τοῦ διαφέρει ἀπὸ αὐτὸ τῶν εἰδωλίων πού κατασκευάστηκαν στὰ Ἀβδηρα.

Τὸ Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδῶλια», Β2, εἶναι σίγουρα ἓνας ἀττικὸς τύπος, ἴσως φτιαγμένος σὲ κάποια μήτρα πού μεταφέρθηκε στὰ Ἀβδηρα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, ὁ πηλὸς τοῦ ὅμως εἶναι ντόπιος.

Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, μένει νὰ δοῦμε ἀπὸ ποῦ ἔχουν δεχθεῖ ἐπιδράσεις μιὰ καὶ ἡ ἐποχὴ στὴν ὁποία χρονολογοῦνται μᾶς ὁδηγεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν ἀττικὸ χῶρο.

Ἐντελῶς μοναδικὸ εἶναι τὸ εἰδῶλιο μιᾶς μούσας πού κρατᾷ ἓνα προσωπεῖο. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ προσωπείου εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὸ ἐνὸς κανονικοῦ κεφαλοῦ, πράγμα πού γνωρίζουμε ἀπὸ τίς πηγές, ἐλάχιστα ὅμως πήλινα εἰδῶλια τὸ μαρτυροῦν. Ὁ Λαζαρίδης ὑποστηρίζει ὅτι ἔχει στὴν ἀπόδοσή του τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Τανάγρας. Εἶναι ἓνας τύπος μοναδικός —δὲν σώθηκε εἰδῶλιο μούσας πού νὰ κρατᾷ μὲ τέτοιο τρόπο αὐτὸ τὸ προσωπεῖο πού ἐπιπλέον δὲν εἶναι συνηθισμένο.

Τὰ ὑπόλοιπα εἰδῶλια ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς κοροπλαστικῆς τῶν χρόνων αὐτῶν, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς μνημειακῆς γλυπτικῆς. Ἐντελῶς μοναδικὴ εἶναι ἡ μήτρα γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ τραγικοῦ ἡθοποιοῦ, Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδῶλια Ἀβδήρων», Α49, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχουν ἀκριβῆ παράλληλα. Τὸ MINC², 292, XT 29, ὁ Webster τὸ ταξινομεῖ μαζὶ μὲ τὰ εἰδῶλια τῆς Νέας Κωμωδίας, ὁ ὅγκος ὅμως εἶναι ἓνα πρόβλημα. Πιθανότερο εἶναι νὰ φορᾷ ἓνα τραγικὸ προσωπεῖο, ἴσως αὐτὸ τοῦ «πιναροῦ». Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου ἔχουν ἀποδοθεῖ μὲ ξεχωριστὸ πάθος —κάτι πού μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ καὶ σὲ ἄλλα εἰδῶλια τῶν Ἀβδήρων. Ἄλλα κοινὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἡ ἐλαφρὰ κίνηση τοῦ κεφαλοῦ πρὸς

τά πάνω και στα πλάγια και ή πλαστική απόδοση των χαρακτηριστικών του προσωπείου.

Μιά χωριστή ομάδα αποτελούν αυτά που έχουν δεχθεί την επίδραση των θεατρικών ειδωλίων της Μύρινας. Πρόκειται για τα ειδώλια: Λαζαρίδης, «Πήλινα ειδώλια Ἀβδήρων», Β113, Β117, Β121.

Ὁ Λαζαρίδης παραδέχεται ὅτι ὑπάρχει γενικότερα συγγένεια θεμάτων ἀνάμεσα στα ειδώλια τῆς Μύρινας καὶ τῶν Ἀβδήρων (Λαζαρίδης, «Πήλινα ειδώλια Ἀβδήρων», σ. 44 καὶ 49).

Μιά χωριστή κατηγορία αποτελούν τὰ δύο κεφάλια τῶν νεαρῶν σατύρων (Λαζαρίδης, «Πήλινα Εἰδώλια», σ. 46 καὶ 50), πού θυμίζουν ἔργα μνημειακῆς πλαστικῆς (M. Bieber, «The sculpture of the hellenistic age», δ.π., εἰκ. 574, 633-635. J. D. Beazley, B. Ashmole, «Greek Sculpture and Painting», Cambridge 1966, εἰκ. 174, 177). Ἕνα κεφάλι νεαροῦ σατύρου, πού μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' αὐτὰ ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα, δημοσιεύει ἡ Mollard-Besques (iii, πίν. 109a). Τὸ κεφάλι αὐτὸ δὲν εἶναι θεατρικὸ, δὲν διαφέρει ὅμως στὴν ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ τῆς κίνησης ἀπὸ τὰ δύο τῶν Ἀβδήρων. Ἡ Mollard-Besques τὸ χαρακτηρίζει σὰν «ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα τῆς συλλογῆς», αὐτὰ ὅμως τῶν Ἀβδήρων εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιόλογα στὴν ἔκφραση τοῦ πάθους καὶ τῆς βίαιης κίνησης. (Ἄλλα κεφάλια σατύρων πού παρουσιάζει ἡ Mollard-Besques, iii, εἰκ. 275, i, g, h, καὶ εἰκ. 276, a, β, c, d, e, h).

Θεατρικὸ πιθανὸν νὰ εἶναι αὐτὸ πού βρέθηκε στὸ Σπίτι τοῦ Ἑρμῆ στὴ Δῆλο (BCH 77, 1953, 553-558, A4290). Ἡ Mollard-Besques σημειώνει γιὰ τὸ ἔργο πού δημοσιεύει ὅτι ἔχει δεχθεῖ τὴν ἐπίδραση τῶν ἔργων τῆς Περγάμου. Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει καὶ ὁ συγγραφέας πού δημοσιεύει τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴ Δῆλο.

Τὴ σχεδὸν παθητικὴ ἔκφραση πού ἔχουν τὰ κεφάλια τῶν σατύρων ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα συναντοῦμε σ' ἓνα σάτυρο τοῦ Μουσείου τοῦ Prado (H. Stuart Jones, «The Sculpture of the Mus. Capitolino and Rome», Oxford 1912, πίν. 77, καὶ RM 52, 1937, πίν. 39, 2).

SUMMARY

Eusevia Chasapi-Christodoulou, Terracotta theatrical figurines from Macedonia and Thrace, Pella, Amphipolis, Avdira.

Theatrical figurines are called those which represent *dramatis personae* and some which, though not directly related to the theatre, are influenced by theatrical performances.

In this article are presented unpublished terracottas from Macedonia and Thrace, which belong to the so called, according to T.B.L. Webster's terminology, «dramatic monuments». Most of them originate from the excavations of Aikaterini Siganidou in Pella. The rest are from Avdira and Amphipolis.

The terracotta theatrical figurines from Pella constitute the second important group of such findings in Macedonia, after the well known group of Olynthos. In Avdira we have also important findings, while from Amphipolis we have the sole coloured tile with six masks of New Comedy. Dramatic monuments have also been found in Thassos.

In the article, following the introduction, there is a catalogue of the terracotta figurines, of the unpublished as well as the published ones, from Olynthos, Pella, Amphipolis, Thassos and Avdira. This has been done because they haven't been published in such a way as to give information about the theatrical life of ancient Macedonia. For the same reason the conclusions regard not only Pella but also the above mentioned places.